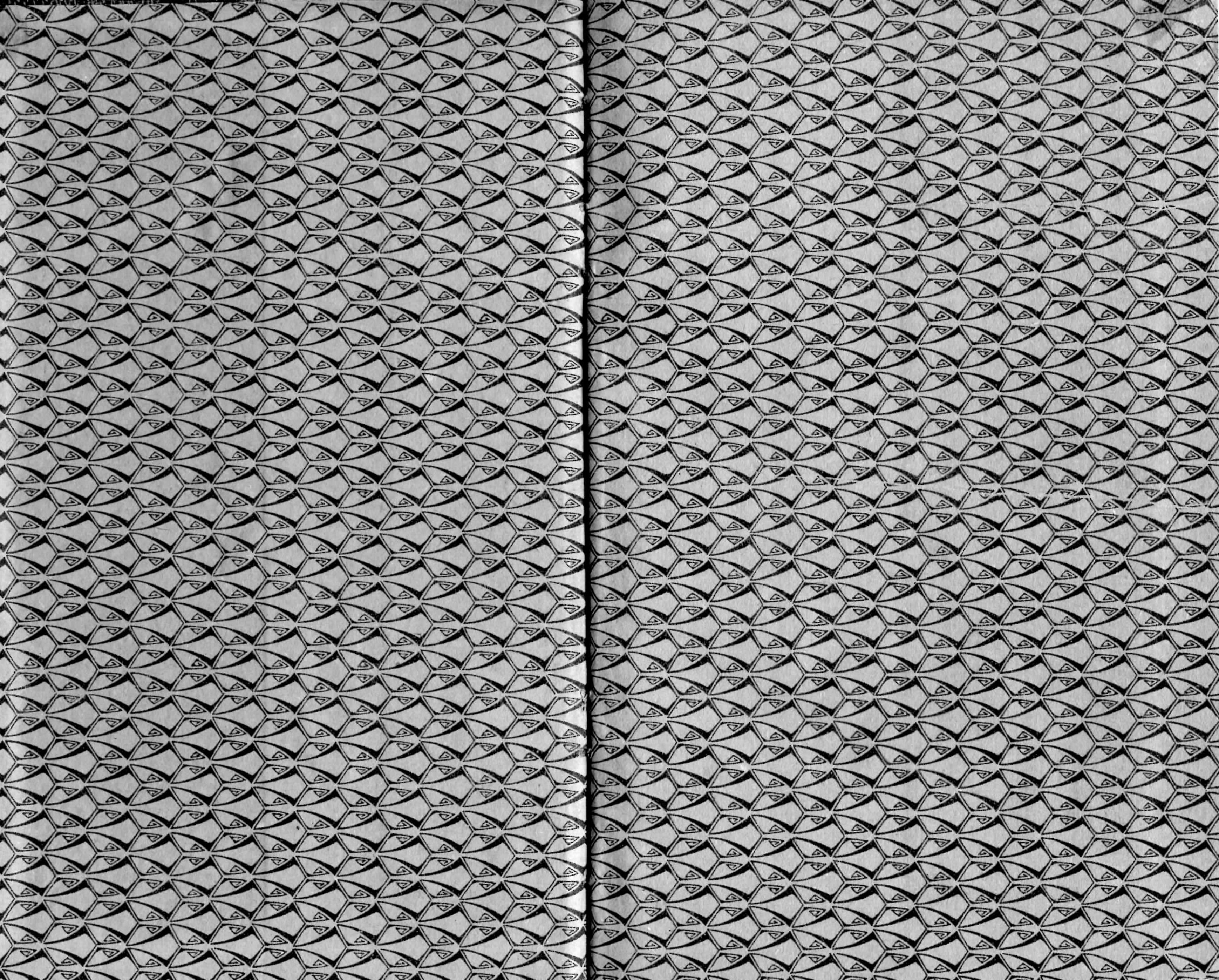

M. LISIČAR
PRIPOVIJESTI

ZABAVNA KNJIŽNICA
MATICE HRVATSKE.
SVEZAK CCCXIV—CCCXV.

MATIJA LISIČAR:

PRIPOVIJESTI.

U ZAGREBU.
TISAK TISKARE HRVATSKE STRANKE PRAVA D. D.
1910.

MATIJA LISIČAR:

PRIPOVIJESTI.

U ZAGREBU.
IZDALA „MATICA HRVATSKA“.
1910.

BOLESNA SAVJEST.

Bio je od radničke ruke moj otac. Visok čovjek: da mu veže ovratnik, majka bi se na stolac popela — a bio je i vesele ćudi: majku bi jednom rukom poduhvatio ispod pasa, a jednom ispod koljena, te je nosio k prozoru, pitajući nas dvoje djece: »Hoću li? Što će nam...« Nas dvoje djece gradilo na to velike oči i govorilo: Ne, ne!...

Nedjeljom u veče gasila se vatra, zatvarali prozori, zaključavala se vrata i domaći izlazili u šetnju. Prvo ja do sestre, pa njih dvoje za nama. Ljudima je udaralo u oči, gdje uz onolišnu ženu pošetao onoliki čovjek — kao toranj uz crkvicu.

Bilo mi je onda deset godina. U praznicima jedno veče, čim dodjoh s igre, majka me uhvati za ruku i uvede u očevu sobu. Nadjoh ga gdje leži, a majka mi reče, neka mu skočim na ledja, te poskačem po njima što jače mogu. Pripeh se, te stadoh skakati. Ja skoči, a on jekni i uzdahni.

Sutradan ustadoh, a majka mi kaže: — »Polako: leži«... Prodje mi dan neveselo. Drugi dan ustadoh, a kaže mi majka: »Polako: spava...« Na to me uvede u sobu k ocu. Što sam živ, nijesam se onako prepao. Leži on nauzmak, a lice mu u živoj

vatri. Diše, kao da se davi. Košulja se raspela i talasale se runjave prsi.

U sobi izmedju drugijeh slika bila je i jedna vizantinska ikona: nekakav svetac — djelo nekog primorskog mazala. Pred tom ikonom uvijek je gorio žižak u zelenoj čaši. U mene majka vjerovaše, da je ikona čudotvorna, i da svetac plače, kadgod se njoj u kući usjedne bolest. U sobi je bilo sparno, a sa slike se cijedila mast. Majka me podiže, te poljubih sveca i usta namastih suzama njegovijem. A ona pade na koljena i briznu u plač. Kako majka da ne plače, kad svetac plače...

Dan po dan dodje i nedjelja, a ja rekoh sestri:

— Ne ćemo u šetnju?

— Ona odgovori:

— Ne ćemo. Tata je bolestan.

U ponedjeljak raspremiše po kući. Na to se odjenu majka u svečano; odjenu se tako i sestra; tada odjenuše i mene. Pomislih:

— Sad se nekuda ide.

U što ja tako mislim, a uza skale ide netko i podzvižduje. Skočih da ga zašutkam... Kraj mene prodje jedan gospodin čovjek. Majka ga dočeka i uvede u sobu k ocu. A dolje pred kućom nastao žagor. Pogledah na prozor: sve žena do žene, pa dijele razloge.

— Ono ti je novi liječnik, — veli jedna.

— Da lijepo nas pozdravi! radovala se druga,

Liječnik sadje niza skale, izadje medju žene, a jedna zapita:

— Što vam se čini, doktore?

— Ph, ph, — odgovori liječnik i zavrti glavom, te ode niz ulicu.

— Kuku majci: brzo li je zavratao! — reče jedna.

— U što li ode ona lijepa mladost! — reče druga.

— Čaša poreduša! — veli još jedna.

I druge su govorile, ali tko bi nabrojio!

Žene se razidjoše, a ostadoše djeca. Sadjoh i ja k njima.

Oko podne dodje jedan čovjek, te prilijepi na vrata cedulju. Dok je onaj lijepio, mi smo čitali, netko u sebi, a netko na glas:

Ovdje se pojavio typhus.

Tko je god bio onuda na prolasku, zaustavio bi se, dok ne pročita, a tko nije umio čitati, čitao sam mu ja... Malo po malo, pa se ja stadoh onom ceduljom ponositi.

— He, he, — govorio sam djeci — ali u vas nema prilijepljeno na vratima.

Zaprijetih, da ću promekšati rebra onome, koji je odlijepi, te odoh majci, da joj javim za cedulju.

Nadjoh je gdje sjedi na škrinji i plače, krijući ogrnjačem lice. Uza nju stoji sestra i gleda preda se.

Pristupih setri i kazah joj za cedulju. Ona me otisnu. Tada joj kazah, da sam ogladnio, a ona sleže ramenima.

U tome netko podje uza skale postajkujući. Majka ustade i dočeka došljaka. Bio je star čovjek, visok i sijed i nešto pognut. Pogladi me po glavi. To mi se odmah svidjelo. Unidjoše u sobu. Unidjoh i ja. Starac pregleda oca, pa reče majci:

— Mlad je, jak: izdržat će.

Na to zavapi majka:

— Tebi iz ustâ, a Bogu u uši, gosparu!

Starac nešto zapiše, pa preda majci i otide. Pred kućom ga dočekale žene; ali nijedna ne obijeli zuba. A kad je prošao, reče jedna kroz nos:

— He, vlastelin!

Mjesec dana ne vidjeh oca, a onaj je starac dolazio s dana na dan, i svaki me put pitao, jesam li bio miran. Tako se naučih mirovati. A kad bi se u meni usprotivila krv, onda me je majka slala, da čuvam cedulju. Cedulja je već bila ovetšala i slova se rastočila na kiši. Ja sam iz čitanke znao za sve križarske vojne i bio upamtio imena nekojih vitezova, a medju njih nije mi bilo žao ubrojiti i svoje ime, kao viteza bijele cedulje.

Jedan dan, dok sam ja sjedio pod ceduljom, dodje liječnik, te je odere štapom. Potužih se na to majci, a ona se osmijehnu i uvede me k ocu. Ne prepoznah ga, čim ga vidjeh. Na licu mu samo koža i kost, a bio je žut i taman; oči mu nabrekle, te i ne trepte gledajući na me. Na glavi, gdje je prije bila svilena, plava kosa, sjajila se lubanja, kao da je obložena voskom.

Uhvatih se majci za suknju, a kad me je k njemu vodila, otimah se vičući. Odjednom osjetih na čelu pritisak, kao od suhe spužve: to me je otac bio poljubio.

Malo po malo priviknuh se na nj. A jedan dan pade nešto ocu na pod, te se otkotura pod postelju.

— Nešto je palo, — reče onaj novi očev glas.

— Valjda moj naprstak, — reče majka, osvrćući se. Medjutim sam ja već imao stvar u ruci, te povikah ispod postelje:

— Prsten, prsten!

— Ha, to je moj prsten! — reče otac. Prije mjesec dana nije mi se dao s prsta.

Ja mu ga dadoh, a on ga pogleda, pa pruži majci:

— Na: spremi, da se ne zametne.

Učinilo mi se čudno, kad je otac prvi put ustao i šetao se po sobi, naslonjen na majku.

Govorio je:

— Kao da sam u ladji. — Čekaj, čekaj: svijest mi se okreće. Polako!

Moj se otac polako oporavljaše, a liječnik više nije dolazio.

Onaj dan, kad je otac prvi put s nama sio za stô, majka je bila zgotovila gospodski objed.

Odjednom prestade on jesti i reče majci, neka polakše žvače, jer da mu to smeta.

Ona ga pogleda, pa se osmijehnu rastuženijem smijehom i reče:

— Eto ne ću, ne ću... i stade polako jesti.

Drugi dan uhvati je otac nakon objeda za ruku i zapita je:

— Kaži mi pravo, jesi li me kad prevarila?

— Što bih te, čovječe, varala — reče majka.

Tada povikne otac:

— A zašto onaj ne će da primi, kad mu ja pošteno plaćam: »Što sam dužan, gosparu?« — Ništa. »Kako ništa?« — Ha, što si tako problijedila? Pogledaj se u zrcalu: svu te je savjest izgrizla.

Na to otac ustade i otide polako niza stube.

Majka ostade, gledajući u skut. On posrnu, ona se lecnu; on opsova.

— Čuvaj se, Nikola, — reče ona mirnijem glasom.

Drugi dan zakasnih kući. Majka je u kuhinji prala, a dolje je bilo tamno. Navrh stuba osjetih, gdje me nešto studeno hvata za vrat. Ustreptah i opazih nada mnom dva sablasna oka. Poviknuh: »Majko!« A ona strča niza skale, metne svijeću na stô, te uhvati objema rukama oca za pleća.

— Ostavi mi dijete! — poviknu. Zatim prodrma njime kao vrećom. On me se ostavi. Ona ga i naprijed drmaše, a čim ga pusti, pade on na pod i udari u smijeh.

— Jadna moja mladosti! — reče, pa nastavi:

— Ja sam ti, ženo, fuć.

I zafućka.

— — — — — — — — — — — — — — —

Započne škola. Nijesam više čuvao cedulje, jer je nije bilo; ali mi ostade onaj viteški duh. Uvijek sam bio osamljen, nastojeći da budem bez prijekora i bez straha.

Učiteljem talijanskoga jezika bijaše jedan jezuvita, suh i blijed, i k tome još crvene kose. Jedan dan, dok je jezuvita u učiteljskoj sobi ispravljao zadaće, ja i jedan gospodski sin izlažasmo najposljednji iz razreda. A moj se učidrug prišulja k zatvorenijem vratima i poviknu kroz ključanicu:

— Iskarijot! — te pobježe niz hodnik i nestade ga na vrata.

Jezuvita istrča usopljen, te me uhvati svojijem dugačkijem rukama. Ja mu nijesam ni bježao.

— Ti si ga vidio!

— Jesam.

— Kaži mi: tko je!

— Sramota je to.

Na to mi obeća godinu dana oproštenja. Ne

htjedoh. Obeća mi slatkiša. Ne htjedoh ni tada, on me pusti.

Prizori kućni bijahu sve redji, ali zato i žešći. Otac se tužio na svoju ćelavu glavu, da se na njoj sve vidi, itd.

Jednu subotu nadjoh forintu na očevu stolu. Kušnja je bila velika. U mene nikad nije bilo ni jednoga novčića, a željica na tisuće. Dobra zgoda, da ih sve namirim. Ja s forintom u džep, te odoh k majci. Ona je u kuhinji rublje ispirala. Sjedoh kraj svijeće, a misli mi poletješe u dućane, u kojima ima toliko lijepijeh stvari za božić. Malo po malo, pa me stade osvajati neka bojazan. Izgledao sam sa strahom, kada će zaružiti vrata na kući. Bila je osobina našijeh vrata, da zaruže, netom se porinu. Zato je moja majka često govorila:

— Naša vrata ne lažu.

Napokon se vrata otvoriše, a sa dno skala viknu očev glas:

— Posvijetli!

— Posvijetlih mu, a on me pomiljuši po licu. Tada mi bude žao, što sam uzeo onu forintu; ali forinta ipak ne ode iz džepa. Noću snivam, kako me redar vodi preko place, a ja mu se molim:

— Nemojte ovuda, da me ne vide.

— Zato te baš vodim, da te vide; — reče mi on. Prodje jezuvita gledajući u zemlju, ali me ipak vidje. Saučenici me prate. »Da mi je sad umrijeti« — pomislih.

U to se probudih i stade me gristi savjest. Odlučih, da se u jutru najprvi dignem, te metnem forintu opet na stô. Ali me pri zoru svlada san. Kad se probudih, majka je već bila odnijela rublje po ku-

ćama, i sestra otišla u crkvu. Razabrah korake iz očeve sobe. Odjenuh se. U to unidje otac i stade me premetati. Nadje što je tražio.

— Ti si mi je ukrao! — viknu, a oči mu postaše opet onako sablasne, kao nekad navrh skala.

— Hoćeš li ikad više? — zapita me.

— Ne ću nikad — odgovorih.

— A sad — da to tvoje obećanje pečatom potvrdimo! — reče on, te me uze čvrsto za ruku i uvede u kuhinju. U kuhinji je gorjela vatra. Otac baci forintu u vatru, te sjedne na ognjište, držeći me čvrsto.

— Pusti me! — rekoh videći, kako me zlorado gleda.

Tada on reče:

— Neka te malo žignem!

Zatim izvadi iz vatre forintu mašicama i pusti mi je na ruku, te pritisne rukavom.

Kriknuh i zatjerah mu zube u ruku. Tada me je pustio.

— — — — — — — — — — — — — — — —

I tako ode moje viteštvo u koprivu. Bojao sam se, da mi ne obaznadu u školi za kradju. Postadoh bojažljiv. Kad sutradan udjoh u razred, nije više u mene bilo onoga ponositoga vladanja, one mirne hladnoće, već sam pristupao k svakome djaku i s njime govorio bilo o čem. Pokazujući mu povezanu ruku, pripovijedao sam, kako se nesmotreno opekoh.

Na to mi reče onaj gospodski sin, kojega ne htjedoh odati jezuviti:

— Ti si pouzdan dječko! — i kucne me po ramenu. Zatim nastavi:

— Ali da si me odao, ne bi više tvoja majka i naše rublje prala.

— Zar tvoja majka rublje pere? — zapita jedan djak.

— Pere, odgovorih.

— Čujete li, njegova je majka pralja!

— Hò, hò, hò — povikaše njeki.

Bijah u čudu, zašto mi se djaci podruguju što mi je majka pralja. Može biti, da bi i to imala biti jedna tajna, koju mi je trebalo čuvati? Tada stadoh razmišljati, kako je svaki ponedjeljak majka donosila na glavi veliki kup rublja, zamotan u jednoj plahti; kako bi onaj kup zbacila u kuhinji, te sjela da odahne. Pomislih i na onaj veliki lonac gvozdenjak, odakle je izlivala u naćve vruću sapunicu, dok se sva kuća ne bi zaparila. Zatim je zalaćenijeh rukava uzimala dvjema prstima komad po komad i spuštala ih u naćve. Tada je upirala u dasku i trla o nju onu rubeninu, iz koje se ožimala crna voda. A ruke su joj bile crvene i modre i prsti puni šupljotina.

Vidjeh, da imadu pravo moji drugovi. Nije ono posao za jednu majku.

I ja se stadoh stidjeti nje. Nastojao sam, da ne izadjem nikako s njome iz kuće, a kad sam izlazio, trčao sam pred njom, kako će svijet pomisliti, da ona žena samo slučajno uza me ide. Ona je to bila odmah opazila, te mi je govorila:

— Hajde ti, eto mene — i zaustavljala se kod izloga, dok ja ne odmaknem.

Otac me je vodio nedjeljom u šetnju, pripovijedajući svakome znancu, kako sam ga bio okrao. I to je uvijek počinjao riječima:

— Ne znaš ti još, što je on meni učinio.

A znanac bi na to gledao na mene s visoka i govorio:

— Viš ti njega, a!

Meni je tada bilo, da se u more strmoglavim.

Eto tako se stade malo po malo u meni truniti klica čovještva. Osjećao sam, da je nešto u meni bolesno, da gnjije.

Jednom za jezuvitina sata ustade jedan učenik i prijavi, da mu je nestalo pera. Udari mi odmah krv u glavu; potulih se na klupi.

Jezuvita zapovjedi:

— Onaj, koji je uzeo, neka odmah vrati.

Tada ja povikah plačući:

— Ja nijesam, ja nijesam.

Jezuvita se nasmije, pa podigne prst i reče:

— Kaži mi, gdje si ga sakrio.

Ja sam jednako tvrdio plačući, da ja pera nijesam ukrao.

Tada me stade premetati. Nadje špaga, udicâ, pucetâ — sav onaj v a d e m e c u m vesela djeteta, ali pera nije našao.

Dobih četiri ure zatvora u nedjelju. U ponedjeljak donese sluga pero u razred i reče, da ga je našao pod klupom, metući sobu. Netom unidje jezuvita, djaci pogledaše na mene, a ja ustadoh i rekoh, da se je pero našlo.

Na to reče jezuvita:

Naravski. Ništa ne smije propasti u razredu.

Na to rekoh ja:

— Ali ja sam radi pera bio kažnjen.

Tada se jezuvita nasmija i reče:

— A ti me sada hajde tuži radi uvrede poštenja.

Razred udari u smijeh, a ja sjedoh.

Onaj mi dan dodje tvrda volja: da se ubijem.

— — — — — — — — — — — — — — —

Na dva sata od grada, podno gore, pokraj sela — izvire voda na četiri vrela. Na izvoru hihoće i pliešće, kao da se veseli, što je utekla jazbinama i izašla na bijeli dan. Pokraj izvora rastu veliki dudovi i ne dadu suncu na nju. Voda teče, pjevuši, a prate je stare vrbe, pune osa i bumbarâ. Preko vode se prenimili mostići na jedan raspon, a kraj njih pogradjene kuće. Ona klokoće i teče. Sada je medju vinogradima, a prate je čempresi i topole. Eto mlina! Voda klisne preko kola i žljebova, te poteče dalje... More! Tu se voda začudi — zato je pri moru široka. Zar da je tako brzo nestane? Zar joj je cijeli život bio u tome, da se poigrala preko dva kilometra puta? Svu snagu i srč, što je ispila iz zemlje, sve valja da predade onoj neizmjernosti i u njoj sama da pogine! Zato je na uvoru njezino lice mutno. Teško je mladu mrijeti.

To je život jedne primorčice. Uz nju sam provodio praznike; uz nju mi se opet povraćala srčanost.

Na vrelo dolaze seljanke, da se umiju i operu rublje. Zavraćaju, bijele im se gole noge, a udaraju po rublju daskom, te im prsi odskakuju. Seljak vadi gunje iz badnjeva i rastire ih po kamenu na prisoj. Na gunju se sjaje milijuni šarenih kapljica. A bitkavica, smedja perja i duga kljuna polijeće od kamena do kamena preko vode...

...A kad bude usred ljeta, počne voda opadati. Iz matice proviruje kamenje obloženo travom. Miriše mahovina, a voda se sabira u lokve i otječe polako, pjeneći se medju kamenjem. Noću se po onijem

lokvama razmeće jegulja, a seljak obilazi onuda — u jednoj ruci fenjer, u drugoj vilice — a kad nadje jegulju, nabode je i izruči u košić, a njega stane drmanje. Ja sam u one vruće dane slazio na vodu, turao u nju glavu do vrata i držao je tako sve, dok mi može dušak da podnese, pa se sušio na pripeci. Tako zaboravih forintu, pero, ježuvitu — i činilo mi se da sam opet onakav, kakav sam bio, dok sam čuvao ceduljicu.

— Jedan dan — baš je padala kiša, a seljanke su bježale s velikijem košima na glavi. Ja sam bio na prozoru; u kući je vladala tišina, ona tišina, što nastaje u seljačkijem kućama, dok pada nenadana kiša.

— Eda li Bog — te natopi! — reče tetka, nagnute glave, predući kudjelju.

U sobu udje rodjak i reče:

— Gdje mi je lulica? Ne mogu da je nadjem.

Udari mi krv u glavu, a u mozgu kao da me je nešto sjeklo. Šćućurih se.

— A gdje si je metnuo? — reče tetka, pa nastavi: — Ondje je i traži.

— Bila je na trpezi... He, mali, da je nijesi ti kretao?

— Ja nijesam, ja nijesam, ja nijesam! — stadoh vikati plačući.

Rodjak pristupi k meni, uhvati me za ruke, prodrma me i reče:

— Gdje si je sakrio?

— Ja nijesam, ja nijesam...

Odjednom zacenuh se. Nestade preda mnom rodjaka, obnevidjeh, a kroz tminu bljesne mi pred očima svjetlost. Dobio sam pljusku.

Tada strčah niza stube; rodjak potrča za mnom.

Ja na most, on na vrata; ja u vodu, on u vodu. Tako me je izvadio.

Sutradan okopavali smo luk — ono što je ostalo prije kiše neokopano.

Kad — preda mnom u luku lulica!

Uzeh je i povikah, držeći je visoko nad glavom:

— Evo je!... Jesi li vidio! Tu si je sam ostavio!

Rodja zakopa motikom, pa je ostavi onako i uzme lulicu. Zatim pogleda na mene lukavo i reče:

— Misliš li, da sam se juče rodio?

— I zamahnu rukom prema meni osmješkujući se.

Ne shvatih one riječi, nego nastavih veselo:

— Kad je počela kiša, stao si bježati, a lulica ti je ispala iz džepa — vidiš!

— Znam te lonče, kovao sam te! — reče rodjak podrugljivo.

— Zašto si me kovao? — začudih mu se i nastavih: — Pogledaj, puna je zemlje.

— Dobro, dobro, samo kad se našla, — reče on i spremi lulicu u džep. Zatim pljune u šake, protare dlan o dlan, pogleda opet lukavo na mene i nastavi kopati...

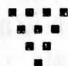
— — — — — — — — — — — — — — —

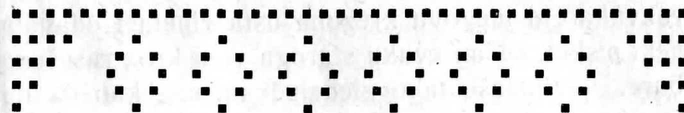
Od onda meni lijeka nema. Moja je duša bolesna. Danas mi je trideset godina, a nijesam nikome zla učinio; ne znam, jesam li kome zla i pomislio, pa ipak prolazim svijetom gledajući preda se kao propalica i drhtam, da tko na me prstom ne pokaže i ne posumnja za što mu drago. Tome intelekat ne pomaže, tome ne pomaže ni volja. U mene je oboje jako, pa ipak ja sam kao glina, koja još nije bila u vatri, da se utvrdi. Može biti, da bih u ljubavi našao

tu vatru. Eh, kad bih ja i za ljubav imao snage! Mogao bih se ubiti, ali ja ne ću da umrem; ja hoću da ozdravim... Što ja opet! Ta ljubav i život i smrt — sve je to ludo, ludo, ludo. Ne, ne: moj će život i unaprijed biti kao život ribice, na koju se prilijepio nametnik. Što ona raste, raste i nametnik hraneći se njenim tijelom. A kad je progrize, nametnik otpane, a riba ispluta navrh; dodje val i baci je na kraj...

— — — — — — — — — —

Ove sam retke našao u ostavini Lava I..., kad se prigodom pronevjerenja u d— banci, u kojoj je on bio činovnik, ubio. Sve sam predao sucu istražitelju, a on je to pročitao i povratio mi s dodatkom, da ne zna, što da uradi s onijem tlapljenjem. Izvidjaji su malo zatijem prekinuti, i u banci je opet sve po starome.

UNIŠTENI TALENAT.

Zapita me jednom na šetnji prijatelj Nikša V.: — Sjećaš li se onoga platana u Mokošici, onoga staroga platana s izrovanim panjem, u kojem su na početku devetnaestoga vijeka Francuzi čuvali stražu? — A Marka? Onoga staroga pomorca, koji je po vazdan u onoj udubini sjedio, čekajući, tko da ga zovne, da se po Rijeci proveze? —

Kada se lani povratih kući, nadjoh Marka pod platanom. Nije me više poznavao. Zatražih čamac, koji se ondje pred nama ljuljuškao na malim večernjim valićima.

I sad mi je kao da gledam Marka, gdje se uza me vuče, klecajući u koljenima i razmahujući rukama, kao da što sije...

Čim se obojica u čamcu posadismo, Marko izvadi drvenu burmuticu, kucne je dva puta prstima i kimajući glavom, reče:

— Tako ti je to, gosparu moj, tako — te šmrkne prašak, pa upre u mene na pô sklopljene mutne, smedje oči. Bilo mi je kao da gledam u dva presušena izvora, osuta žućkastim pijeskom unaokolo i s busenkom suhe mahovine po srijedi. Nos mu se

razvukao, a njegova krezuba usta zinula i odavala neki piskut, sličan zvuku staroga vina kroz rasušeno bure. — Sjedaše tako gledajući na me, kao da mi se divi, a njegovo golobrado lice naličilo mi preku-hanu neoguljenu krumpiru.

Pogledah naokolo sebe. Sunce mi s vidika iz-maklo, ali se zrake hvatale vrhova visokih herce-govačkih planina i odozgo se odrazivaše na riječko osoje. Onu večernju sjenu ne bih nazvao sjenom, već nekim ovetšalim svjetlom. Tako svjetlo naći ćeš na slikama Rose i Renija. Nešto dalje, u onoj južnoj bi-strini, da svaki procijep razabiraš, vijugaju se obronci obrašteni žutim lozovim trsjem i rastuženi tamnom maslinikom; a obalom nakupile se okolo crkvicâ ku-ćice i stari ljetnikovci sa svojim laganim kao iz ta-peta zidovima. I sve se to zrcali u tišini vode, u ne-kom tajnovitom plesu...

A Marko zavesla rijekom... Te sam večeri čuo njegovu pripovijest.

Bio se pod starost oženio.

»Neka imam, veli, tko će mi, kad umrem, oči za-klopiti. I ne bi vjerovao, kako smo mi pomorci tanke sreće! Oženi se rdja s nogom u grobu, pa i po dvije žene prežive...«

Žena mu je u porodu umrla.

»Zaprla očima u gredu i ostavila mi muško. Sam Bog zna što bih ja š njim, da se ne pridesi u selu, koja je Ivana primila na prsi...

»Nikad sito, kô siroče, veli Marko; mlijeko mu niz bradicu curi, a on tegli... Nikad mu dosta.«

Onamo na početku zatona — more čisto kao oko — ondje sam ga ljeti svako veče kupao. Zaroni

ga dva puta, pa hitro s njim u njedra, da se obojica ugrijemo«.

»Kad ti ja velim, možeš mi vjerovati... Nije što mi je sin... Eno je još živ dum Baro pa neka ti po duši kaže: nije ga bilo vrsnijega u svoj Rijeci. Gdje drugome do koljena, njemu do članka; a nije što mi je sin...

I tako je dum Baro Ivana odveo u školu u grad. — »Bit će ti, veli mi, svakako sudac, a može Bog dati, ako mu bude sudjeno, da bude i biskup... Meni srce ovako naraslo.«

Treće godine dobije Marko poziv, da vodi sina kući.

»Nijesam se, boga mi, ono jutro ni rakijom pri-čestio, nego srćem onako bez glave u grad.«

Izvedoše mu sina.

»Nema na njemu, što valja groš; a onako vitak i ponosit, kao da je duždev, a ne moj...«

Jedan debeljkasti profesor ustade iza stola i reče Ivanu, da će ostaviti za sobom nezaboravnu uspo-menu učenika bez mira i bez poniznosti. A kad mu je doviknuo: — Odlazi! — Ivan izadje posrćući pod udarcima, štono mu ih Marko slagao za vrat, na ve-liku radost one gospodske djece u razredu.

— Udarao sam ga iz svijeh mašica, — veli Marko. — Tako sam se žestoko bio na onoga de-beljka ražljutio.

U hodniku sretne Ivana njegov profesor crta-nja Čeh, koji je uvijek, pa i ono jutro po vinu za-udarao.

— Priskoči onaj stari, pa mi ga ugrabi iz rukâ i okrene ga milovati, a na to nas povede u jednu sobu i zatvori za sobom vrata. — Čim ja unutra, a onaj

debeljko visi o zidu n a p e n j g a n. Rekô bi: Eno ti ga na, sad će progovoriti!... Kod sve svoje nevolje nasmijah se onome vražjemu poslu«.

Profesor izvadi Ivanove radnje, pregleda pomno jednu po jednu, osmjehujući se. Zatim sve ono zamota i predade Ivanu.

— Ovo je tvoje. A ti, Ivane, kako sam ti jučer kazao, nastavi. Moja su ti vrata otvorena. Dara ima, ima; samo da ne zahiri. Zatim — i onako malo nakresan — izbulji oči, pa mu, smijući se, prišapne:

— Radi, radi, a ako ne nadješ nigdje komadić kruha, možeš ga i oteti.

— Šta vi; šta vi? — Razviče se na Čeha Marko. — Kome će on kruh otimati, a?

— O dlaci starkelju ne oparih — reče mi Marko, — pa nastavi:

— Tako sam se bio na onoga debeljka ražljutio...«

Tako je Ivan ostavio ona četiri zida staroga dubrovačkoga samostana i uhvatio se naše zdrave i bogate prirode. Radio je bez oduška, a nedjeljom hitio u grad Čehu, noseći mu izradjeno, te bi ostao kod njega čitav dan.

Čeh je bio ozbiljno shvatio Ivana, i nabavljao mu postavu, perca, boje.

I tako je to potrajalo pune četiri godine.

— Ja mu nijesam prigovarao, — reče mi Marko; već ga samo onako očinski svjetujem:

— Ostavi se, sinko, šaranja, pa radi kao što tvoji vrsnici rade. Svaki je od njih ili za veslom ili pri motici; samo ti kradeš Bogu dane, lomeći se po gorama. A da bi za što?...

I tko zna dokle bi to bilo potrajalo, da nije i selu

dosadilo... Ivan počeo slikati ribare i njihove ladje; a kada se jedan, kojeg je on bio naslikao, na ribanju utopio, sve se selo složilo, da mu je Ivan kriv.

Počelo se pronositi, da se Ivan s »crnim« razgovara. Vidio ga jedan ribar na vrh litice, gdje maše za nekim, vidio ga drugi u pećini, u kojoj po noći plaši...

— Bi li mi vjerovao, reče mi Marko, — kakav je, da je, sin mi je; ali sam se i ja bojao. Ne mili mi se u kuću. Sjedi uz prozor, pa šara, a oči mu se cakle, kao da je, prosti mi Bože — ćaknut... Svu noć nešto tlapinja, a ja ustanem, pa ga prekrstim, pa zaludu...

»Jednom zamolio nekakva mještanina, koji je sad u Americi, da mu stane — da oprostiš — za model; a onaj se razigrao, pa zviz' jednom zviz' drugom, dok ga nije na zemlji ostavio.

— Dva ga je dana u postelji groznica tresla —; reče Marko.

U to vrijeme donijela zla sreća jednu staru Hercegovku u selo, pa joj pričali za Ivana pripitujući je, ima li takih i u Hercegovini.

— Kako nema, seko, jadi te ne zadesili. Ima još u nas toga od baba-zemana. To su ti njemu, bezbeli, vile kumovale, pa kome on sjenu uhvati, onome će skoro kukavica na šljemenu zakukati...

Vještica jedna! — reče Marko. — Čim ona iz sela, a n o s t r o m u umrlo dijete! — I sve se to o Ivanu obilo.

Kupila nostromovica dvije voštanice, pa ih pred Markovom kućom naopako nažegla, te kune, kamen bi procvilio, a sve selo za njom:

— Amen, Bože!

— Netom se rodio, odmah je, vele, majčinu sjenu uhvatio...

Dum Baro ne da; ali što će on proti svemu selu.

— Ne ćeš, viču popu, ni od koze jareta, ni od koke jajeta, dok sa sve četiri strane Marku vodicom kuću ne poškropiš...

— Je li to sramota, gosparu; kaži ti, je li to bruka!

U tome sreća nanijela u Gruž jedan Lloydov parobrod. Umro karboner, pa uzgred kapetan potražio jednoga u Gružu.

I Marku uspjelo, da Ivana ukrca.

— Ne bi ni to bez preporuke! — reče mi.

Ivan je sve svoje radnje zamotao, spremio na policu, te otišao...

— Kao janje na klanje — reče mi Marko, okrećući ladjicu k brijegu.

— Sve se selo s njim pomirilo, a ja ga uzeh ono veče u ladjicu, da se malo provezemo...

Bio je blijed kao krpa. Pogledivao je niz rijeku, smjehucajući se sam sobom; pa se najednom digne i uhvati objema rukama za prsi, i reče:

— Čini mi se, da bih sad najradje umro.

A kad ga je dovezao na ono mjesto, gdje je more bistro kao oko i gdje ga je djetetom kupao, Ivan počne tiho plakati, a suze su u more padale.

— On je bio angjeo! ali ono su — reče i pokaže na selo — zvjerad, zvjerad.

— I tako je sad moj Ivo karboner. Ima dobru plaću. Ali je muka onaj život...

Muka! — pomislih. Da su ga ubili, ta bi riječ bila dovoljna... Ne govorim o užasu, koji uhvati

čovjeka, kada surove ruke uspiju, da ga okaljaju. Ostavimo to. Znaš li ti, što je karboner?

Taj nosi na vratu velike sepete ugljena, pa ide pod vatru u mašini, i jari je pod kotlom. Tu je jara, dim, prah, a nikada malo svježa zraka. Tko se tome poslu posveti, taj teško doživi muževno doba, a koliko ih samo pobijesni!... Jara ispije čovjeka, iscijedi, izažme ga; osuši mu mozag... U toj groznoj borbi s vatrom čovjeku jedino pomaže alkohol. Vatru suzbija vatrom. I karboner pije rum na litre, i nije mu nikada dosta, nije pijan.

Lani se parobrod bio svratio u Gruž.

Ivan ne htjede, da vidi dom, nego poruči po oca.

— Jedva ga prepoznah, — reče mi Marko. — Bio se sav osušio i požutio u licu. Ručetine mu pocrnile a pognuo se u plećima. Učinio mi se mnogo manji, nego što je bio, kad je na more otišao...

Ali mi je onako gotovo draži — nastavi Marko. — Zaslužuje nešto, a u očima nema više onoga sijeva, već su mu kao i moje.

Je li ti teško, zapitah ga, a on mi kaže:

Navikao sam se...

— Jedva dočekah, da iz one zaduhe izadjem — reče Marko.

U svoje vrijeme Marko je drugačije plovio. Ispravi se na brodu! Udahni u sebe ocean: to jest prostor, snagu, sô! Pripravi se na borbu s vjetrom i morem; ta borba jedri, čisti, čeliči karakter...

Na to se Marko bio navikao, i zato je što prije izišao iz one zaduhe i ostavio u njoj sina...

Čamac pristade k obali, i ja iskočih na suho. Bila je noć bez mjeseca. Bezbrojne zvijezde ogle-

davahu se u svježini vode. Njih zavist i zloba ne može da okalja. Tako su visoko...

Zanijela me želja, da vidim Ivanove radnje. Marko me uvede u svoju kućicu izvan sela. — Kad u nju stupih, učini mi se, da sam u jednoj dubokoj hladnoj jami.

Marko nažeže stari bakreni svijećnjak na četiri žiška i postavi na ga stô. Iznad stola bijaše prozor, i na njemu više krpe, nego stakla. Podigoh svijećnjak pred one krpe...

— Čuvajte, da se t e l a ne zapali — reče Marko; — masna je, pa gori bolje nego luč...«

U jednom kutu razizemno bijaše ognjište, a na potpretu mnoštvo pepela. Nada-mnom stari progruhani tavan, a oko greda uhvatilo se čudo paučine. Kada se Marko peo na tavan, da mi donese slike, stube su upravo cvilile...

— Ovo je još preostalo, — reče Marko, i baci na stô zamotuljak. Drugo sam izgorio.

Bilo mi je čudno oko srca, kad sam razmatao onu uljenu sliku. Bilo je ondje talenta.

Na jednom zaravanku tuku se dva čovjeka, a nad njima — gotovo polovina slike — razastrt šator nebeski, na sve strane vedar, samo nad ljudima nešto naoblačen, kao da se mršti na onaj njihov posao. Nebo nad gorom plavo, pa se prelijevalo u bjelkasto iznad vode, koja protječe sredinom krajine primajući u sebe sve boje neba i gorâ. A sve se to u daljini izjednačuje u jednoj tamnoj bjelini.

Opazih odmah talenat, koji se ne hvata sitnica, nego jakim potezima riše prirodu, ali oni potezi ostavljaju prirodi potpunu realnost. Crtež bijaše izvrstan, jedino mi se ljudi učiniše nešto nemarno slikani.

U Ivanovoj umjetnosti nije bilo ništa talijansko. Ta on za talijansku umjetnost nije ništa ni znao. Onaj Tizian u Dominikanaca i jedan Palma Vecchio u Gospi teško bi ga bili zagrijali. — U onoj slici bijaše čista, nenatrunjena slavenska duša, puna ljubavi prema svojoj zemlji i puna tužne ironije prema svojim srodnicama...

Poslije toga me dva mjeseca nije bilo u Dubrovniku.

Čim se povratih, otidoh k Marku u Rijeku.

Nadjoh ga doma: sjedi uz prozor i gologlav krpi svoju staru ribarsku kapu. Bio je tužan.

— Ima dva mjeseca, što ne znam za sina«, reče mi.

Kazah mu, da mi donese onu sliku, da je po danu razgledam. Marko me pogleda:

— Ona ti je fijuju! — fićukne, izmahujući pred sobom rukom.

— Što to? — zapitah.

— Skuhao sam na njoj kafu, eto to! — reče, pa krpeći dalje počne jadikovati.

— Ali zašto mi to dijete ne piše, da znam, je li živ.

Izadjoh iz kuće, smijući se sam sobom, a dva dana nakon toga nadjoh Marka pod platanom. Mahne mi, pa reče:

— Ovih dana dolazi Ivan. Stigao mi je jučer telegram iz Trsta.

Bože moj, kakvi smo mi ljudi! Meni je bilo da zagrlim Marka na tu vijest. Pomislih, da ću Ivana nagovoriti, da ostane i da se opet prihvati prvoga rada.

Ta to mi ne će biti teško. Dvije godine mukâ mogle su u njemu utuliti onaj sveti dah, ali ga nijesu mogle da unište. Moja se mašta razgrijala! Vidjeh Ivana ljubljena, priznata, slavljena... Vidjeh ga gdje se vedar kao ono nebo hvata rada i zaboravlja svoju prijašnju bijedu. Ta južnjak tako hitro zaboravlja...

Tarući veseo ruke, govorio sam Marku:

— Bit će radosti, Marko; ne boj se; bit će radosti.

— Bog to zna, sinko; jer on sve zna. Veliki su putovi božji, — reče Marko, te potprašujući nos burmutom nakrene glavu promatrajući nebesa, kao da one putove traži...

Sutradan poslije podne odoh k Marku.

Slutio sam, da ću one večeri vidjeti njegova sina. Marko je bio opet sjetan u licu. Osobina je pomoraca, da baš onda, kad se najvećma raduju, načine lice tako kiselo, da bi čovjek rekao: Sad će proplakati.

Stakla na prozoru ne bijahu oblijepljena iskomadanom slikom.

— Vidji ti te delikatnosti! — pomislih.

— Nema još ladje iz Gruža, — reče Marko, gledajući niz Rijeku. — Imala je još za sunca doći natrag. A sutra ću u Gruž, da dočekam Ivana... Sve mi se čini, da je ovo zadnje, što će se nas dvoje vidjeti. Godine su, sinko! Meni je sedamdeseta na vratu! A njemu je lako: On stopro vrši dvadesetu o Mihajlu...

Sunce je još bilo nad Rijekom, ali je u kući bio pravi mrak.

Marko pogleda na prozor, pa reče:

— Sada će sunce i u moju kuću. U mene baš čas prije nego zadje, udari u prozor.

Ustadoh, da se prošetam po luci. U to se oglasi netko pod prozorom:

— Marko, evo ti sina.

Marko se trže. Lice mu se razvuče, a oči rasklopiše. Krenu se, kao da će ustati, ali ostade ukočen na mjestu.

I meni je tijesno bilo u duši. Gledao sam na vrata.

Vidjeh, gdje je stao na prag jedan čovjek i nadvio lijevu ruku nad oči, naprežući se da vidi, ima li koga u onome mraku. Desnu je ruku držao pod kaputom izmedju dva puceta. Nijesam mu razabrao lica, ali opazih, kako mu noge dršću. Glavu je držao pognutu, kao da je bez vrata, upravo iz tijela izrasla.

Sada tek skoči Marko i potrči k vratima, vičući:

— Kako si, sine?

— A ti? — zazveči kućom kao struna tanak, visok glas, glas djetinjski, koji sačuvaju pravi talenti, kao što sačuvaju djetinjsko srce.

Starac stisne na grudi sina, prebacivši obje ruke preko njegova uleknuta vrata. Ivan naslonio glavu na Markovo rame i obuhvatio ga lijevom rukom oko života. Čulo se jako mumljanje starčevo.

U taj čas prodre kroz prozor zraka i osvijetli onaj prizor. Ivanovo lice bijaše žuto, kao da je iz groba izašao. Obrva nad očima nije bilo; a čelo visoko i sabrano u tri duboka reza. Usne mu bijahu posvêdile — kao da ih i nema; samo je nos bio nešto krupan i fin. A odijelo na onom suhom tijelu visjelo, kao da je o čavlu obješeno. — Starac je plakao i jecao; ali u Ivana ne opazih ni jedne suze; ne čuh ni jedan uzdah. Na onom licu pročitah odmah riječ: Svršeno.

Marko se napokon oprosti i uhvati objema rukama sina za glavu. Promatraše ga časkom, pa reče:

— Boga ti, kakav si!«

Ivan gledaše na oca, a usta mu se začiniše nekim tužnim osmijehom.

— Amo, k meni! K meni! — tepaše starac. Ovdje na klupu, uz prozor, tu si vazda sjedao. Hodi! Daj mi ruku. Desnu, desnu...

— A što ti nije dosta lijeva? — reče s osmijehom Ivan.

— Ne ću lijevu, nego desnu. Znam, namučila se. Daj! — reče Marko, hvatajući ga za rukav desne ruke.

— Polako, tata, nemam je; — reče Ivan, mirnim glasom, te izvadi ispod kaputa torzo, s crvenim zaobljenim mesom pri dnu.

Marko se sav skupio u klupko, pa pružio obje ruke prema onome torzu, da ga zagradi, da ga ne vidi. Gledaše neko vrijeme ravno Ivanu u oči, a zatim, kao munjom ošinut, pane s klupe na zemlju, i podupirući se na ruke, šapne sam sebi u njedra:

— Baš je nema!

Ivan pogleda na oca pod sobom, a na čelu mu se zacakliše kapljice znoja. Na to nadnese nad čelo onaj torzo, ali ga odmah spusti i dlanom lijeve ruke otare znoj. Napokon mu zadrtaše usne i povikne kao da će zaplakati:

— Ali ja nijesam kriv; nijesam ja, duše mi, kriv, tata!

Starac zaječi, a Ivan nastavi, gledajući na me:

Poludio jedan karboner, pa mi je ščepao i držao mi je u ognju...

Kad je Ivan stao pripovijedati, Marko nije više jecao, već onako poduprt o zemlju, gledaše u mene

netrenimice, a sve ono malo snage bijaše mu se prikupilo u sluh.

— Kad mi je tisnuo ruku u vatru, sjeklo me po mozgu kao maljem, pa više nijesam znao za sebe. I kad su mi je rezali, nije me ni zere, ma ni zere zaboljelo...

Na to se Marko udari pešću po glavi i reče:

— Jadan ti sam ja s tobom.

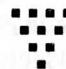
Ivan nastavi:

Kad sam otišao iz bolnice, dali su mi, tata, novaca...

— A šta će meni novci! povikne Marko; pa zapita mirno:

A koliko su ti dali?

Na to ustadoh i ostavih one nesretnike na samu — završi Nikša svoju pripovijest.

■ ■

LOPUDSKA SIROTICA.

(IZ JEDNOG DNEVNIKA).

5. VI. 1903.

Glas o mojem neurednom životu u Beču dopro je čak i do mojega rodnoga otoka. Na zdravlje! Kakav samo efekat valja da je učinila na Lopudu vijest o mojim svezama s jednom balerinom! Isti kao usred ljeta, kad ustane na moru uragan, pa se sruši na otok i drma onijem ribarskijem kućicama.

Što da kažem ocu? Da apeliram na njegovu mladost provedenu u Beču? Ne, to ne ide! U njegovu cijelom življenju u Beču ima samo jedna vesela uspomena, a ta je, da su mu jedne večeri učinili sobet svi slavenski djaci, što je na liječničkom ispitu, na pitanje o seciranju uha, odgovorio profesoru, da su se njegovi zemljaci na Krivošijama pokazali i u tome nenatkriljivi praktičari. Na to se srušio i otišao kući ledinu krčiti.

Ili da ga zalijepim kakvijem njemačkijem citatom; n. pr.: Es bildet sich ein Karakter in dem Strom der Welt? Ne, ne ide ni to. Jednom sam bio pokušao i s tijem, ali mi nije upalilo. Odgovorio mi je: Kad nešto izrečeš njemački, čini ti se esencija svake mudrosti, a prevedi, molim te, to u naš jezik, pa ćeš vidjeti odmah, da je ono samo švapska bljuvotina i ništa više. Isto bi se dogodilo i ovome Goetheovu citatu. Ne, ne ide ni to!

Ma što da mu kažem? Valjda ne ću: *Pater, peccavi!* ... Ah, šta! Vladat ću se prema cirkumstancijama... Napokon, što mi može uraditi? Najgore što može, jest to, da me pošalje u zaton, daleko dva sata od kuće, na drugu stranu otoka, gdje je sama pustoš, gdje je more nepregledno, gdje su veličanstveni zapadi sunca, gdje su obronci puni borovine i pinja, gdje je u uvali naša mala kućica, u kojoj ljeti stanuje radi kupanja majka sa svojom dvorkinjicom Lucijom. Napokon nije ni u toj kazni stotinu ôkâ, a pravo da kažem, poslije bečkoga karnevala dobro će doći malo mekane morske arije, prožete šumskijem balsamom.

10. VI. 1903.

Otac me je dočekao usred sobe, uspravan i naslonjen lijevom rukom na ugao od stola. Njegovo je tvrdo mišljenje, da meni u toj pozi najviše imponira... Ja stojim pred njim, a on gladi desnom rukom bradu i mjeri me, mjeri... Napokon reče:

— Ti si, kako vidim, berekinčio po Beču! Pst! Ni riječi, ni riječi! Uspravno stoj!

Zatim se primakne i prišapne mi na uho:

— Kako će prazna vreća uspravno stajati?

Zacrvenih se i uspravih, kao da sam progutao držalo od motike. On se nasmije, metne mi ruku na rame i zapita:

— Imaš li fotografiju?

Izvadih lisnicu i pružih mu je, gledajući u pod. On izvadi Helinu fotografiju, uzme je medju dva prsta, okrene se prema meni, a desnom rukom na-

ticaše očale. Kad ih je natakao, pogleda me s prijezirom i reče:

— Lopove! — te ode k prozoru.

Gledao je neko vrijeme onu fotografiju, pa se okrene k meni i reče:

— Zovi majku!

— Što-o-o? — povikah.

— Ni riječi! C o r p o d i B a c c o . . . Majku zovi! Nije bilo druge, odoh po majku i povratih se s njom. Ona pristupi prozoru; a kad vidje, o čem se radi, otrči u svoju sobu i povrati se s očalima na nosu. Tada njih dvoje uzeše promatrati moju balerinu, s kojom se jedno veče upoznah na Ringu, baš kad sam je htio preteći, vrteći nosom po zraku.

Njih dvoje stajahu uz prozor, obliveni suncem, otac malo sijed i majka malo sijeda, gledajući Helinu fotografiju, koja je već bila izblijedila od mojih cjelova. Odjednom majka pogleda veselo na oca, te reče.

— Što ne? Prava Švabica!

I opet prisloniše glavu uz glavu, promatrajući balerinu. Odjednom majka baci ocu ruke oko vrata i poljubi ga u lice. Poljubi i on nju. Poljubiše se zajedno. Fotografija pade na pod a njih dvoje nastavi milovanje.

Turih pest u usta, da ne prasnem u smijeh.

Odjednom otac se oslobodi iz majčina zagrljaja, pa diže onu fotografiju i pruži mi je:

— Na, nosi mi toga vraga iz kuće, da i ja pod stare dane ne poludim.

Uzeh fotografiju, a on se šetaše neko vrijeme gore dolje po sobi. Majka gledaše niz more. Otac se na to zaustavi preda mnom i povikne:

— U zaton!

— Pa to sam ja znao! — odviknuh.

Tad se on nasmije i reče:

— Kad naučiš kazneno pravo, pustit ću te opet u Beč.

12. VI. 1903.

I tako me evo u zatonu. Moj je otac čovjek veoma zdrava razuma; ali izmedju ostalijeh smiješnosti, koje obično rese ljude zdravoga razuma, ima on i tu, što misli, da se na selu bolje uči, nego u gradu. Neka ga, neka misli! Zdravo moja lijepa, mala ribarska kućice. U tebi ima samo jedna soba i mali tavan pun vrša i mrežica, a dolje pod podom spava, nagnuta na bok, naša ladjica. Odmah je trgoh iza sna i porinuh u more.

Pred prozorom stoji nepregledna, ravna ploha morska, po njoj se razmeće sunce, velike lokve svjetla padaju po moru kao komadi velikog razbijenog zrcala. Ravno pred prozorom onaj polukrug obzorja lomi ostrvo Sveti Andrija u formi izvraćene ladje, a na vrhu se bijeli svjetionik. Zaton je ogradjen jednijem rtom, koji se spušta k moru u obliku skalina. S desne strane stoje tri neobradjena vrhunca, puna rašeljike, lovorike i borića, a s lijeve strane zakreće otok prema Gružu. Odmah iza kuće raste trstika i obnoć šuška nekijem strastvenijem šumom uglačana rublja. U sobi je sve čisto, jedan željezni krevet, polica, stô i dvije stolice. Stadoh usred nje i otvorih onako nasumce kazneno pravo. Namjerih se na poglavlje: »Pokušaj s nesposobnim sredstvima i na nesposobnom objektu«. Udarih u smijeh. U taj čas čuh neko šuškanje po podu. Okrenuh se i opazih

miša, gdje me promatra svojim malim dobroćudnim očicama.

— Što? Kako ti smiješ usrtati u tudje vlasništvo? — povikah. Miš udari u bijeg, a ja poslah za njim svoje kazneno pravo. Miš pobježe u rupu, a knjiga pade na pod. Tako i ostade.

13. VI. 1903.

Kako je ugodno ovdje samu! More je obdan mirno kao ulje, a po noći ga slušam, kako diše pod mjesečinom. — Nema nikoga, da sa mnom podijeli onaj prostor! — Zaton je pun bijeloga pijeska: čini se kao bijela kravata okolo vrata, a moja se ladjica kupa u suncu, sjajeći se poput krasne igle. Poslije ću sjesti u nju i provesti se uz brijeg, a zatijem ću pregledati vrše, je li se preko noći uhvatilo što ribe. — Kako je lijepo stajati na kamenu, a pod tobom se ziblje voda u svojoj masnoj modrini, s nekom tajnosti i čežnjom u svojoj boji, kao što je ima boja rubinova. More se savija okolo kamena i prodire poda nj, pa se vraća sa svojom finom pjenom poput bijelijeh okruglijeh čipaka... Hela! Na tebi i na moru ima samo sličnosti izmedju one pjene i tvojih čipaka. Drugo ništa. A oči? U tebe su oči bile velike i modre, ali u njima nije bilo tajnosti, u njima se nije iskrila misao, koja opija čovjeka kao mlado vino, ili kao miris od ruža, ona misao u kojoj miriše duša djevojačka. Toga u tebe nije bilo. Ja sam uzeo okrugli bijeli pijesak, na nj sam urezao tvoje ime i bacio ga u more...

14. VI.

Danas puše vjetar. Zemlja sluti oluju. Borova je šumica oživljela, agave se mašu prema pučini, kao

da je dozivlju. Jutros mi se napunila soba jakijem mirisom pinja i lovorike. More je primilo mutnu smedju iskričavu boju. Takovu boju primaju oči ljudi i pasâ, kad osjećaju potjeru za sobom. Bit će oluje, jer sam u šumici ubio legnja. On je slijep, i dok je lijepo vrijeme, krije se u drači i sisa zemlju, ali dva tri dana prije oluje, on je nasluti, postane nemiran i izleti na prvi šušanj. I letjeti ne može: razmahne dva tri puta svoja velika smedja krila i padne na zemlju. Ubih ga nogom. Bit će oluje.

Izvukoh ladjicu na kraj i ona uzme pozu indiferentne žene, koja je okrenula ledja i spava ne mareći, što je muž pijan i sprema malo treske po kući.

Mjesec je izašao crven s velikijem kolobarom oko sebe. Njegovo svjetlo pada poput šiba na valove i grize ih svojim udarcima; oni se polako propinju uz brijeg, a za njima se niz kamenje provija pjena poput dugijeh, srebrenijeh zmija.

Čini mi se kao da nijesam sam; kao da sada vlada ovdje netko jači od mene; a onaj vijuk vjetra kao da su dugi hrzaji konja i ono pljuskanje valova o brijeg kao njihov topot. Onog finog bijelog pijeska u zatonu nema više, a na njegovu mjestu leži crna naplava algina lišća i lašti se poput humusa. A onaj svjetionik na Sv. Andriji daje neko studeno svjetlo sad bijelo sad crveno, sad žuto, i u onom okretanju baca mi na dušu jezu samoće. Po cijelom onom smućenom prostoru, koji onaj daleki svjetionik čini još većim, pustijim, čini mi se kao da se približava nešto zavijeno crnom dugom mantijom, da ide prema prozoru i žmiri kroz koprenu onim jednim fantastičnim okom. Zatvorih prozor i metnuh svijeću

na policu. U sobi mi se učini sparno, zadušljivo, a kuća se već polako potresivala pod udarcima vjetra.

U glavi mi počne polako zujati, a u grlu osjetih neku slanu žedju. Tmina je već bila osvojila, a mjesec se još dublje povukao u onu tamnosivu maglicu jugovine. Turih ruke u džepove i stadoh govoriti sam sa sobom:

— Ma što! Zar je moguće pomisliti, da je prije četiri stotine godina ona djevojka dolazila noću, po ovakom vremenu, onamo na rt i bacala se u more, da prepliva na otok; da je plivala dva sata tamo, dva ovamo, samo zato, da otpočine četvrt sata na rukama svojega dragoga? Hm; možda je istina... Možda su joj u pô puta pomagale pliskavice, da se održi nad valom. Možda su je pitale:

— Marijo, a zašto ti ovuda plivaš?

A ona im je odgovorila:

— Čeka me dragi; njemu plivam.

— Ljubi li te on? — pitaju pliskavice.

— Oh, ljubi.

— Ako te ljubi, zašto ne pliva on k tebi?

— Na to nijesam nikada mislila — odgovori Marija.

— A zašto nijesi na to mislila? — pitaju pliskavice.

— Zato, što ga ljubim — odgovori Marija i razgrće svojim umornim rukama val.

Tada potrčah po sobi:

— Nije to istina! To je sve priјesna laž. Tu je priču sama sotona izmislila jedne ovake noći, sjedeći tamo na rtu; izmislila je zato, da se naruga svemu muškome. Zašto nije izmislila još i to, da se onaj gospodin čekajući na kamenu, gdje je sada onaj

svjetionik — srdio, što nje još nema, i kad je izlazila iz mora, da ju je korio, što se nije požurila; a kad mu je prinijela svoja usta, da ih poljubi, zašto sotona nije izmislila, da joj je kazao: Ne ću, usne su ti slane! — Da, ali se i sotona ne može svačemu da sjeti. I ova noćašnja jeza, koja mene hvata, ni ona nije moja! I to je njezina šala s čovjekom, koji misli, da je najbolje samu. Pa dobro. Da vidimo, bojim li se!

Bacih kapu na glavu, nakrivih je na uho i izadjoh pred kuću.

Vjetar je tako duvao, da sam se držao za stijene, dok ne umine njegov udarac, a s vjetrom mi je udarala morska slana u oči i lice. Odlučih da odem do rta. Ja ne vjerujem u duhove. Ne bih vjerovao, sve da ih vidim, nego bih to uzeo za igru retine u očima. Ali verući se po stijenama hvatala me je neka tjeskota za dušu.

Kad dodjoh do rta — dokle je već dopirao bijeli, pjenušavi val, okrenuh se oko sebe i pogledah po onome pustom i razjarenom prostoru. Zatim pogledah uz brijeg i vidjeh — vidjeh na kamenu, daleko kojih dvadeset metara, jednu veliku osobu.

Tada me udari nešto po mozgu. U mene više nije bilo misli; bila je samo čvrsta volja da pobjegnem. Sunuh se preko kamenja. Dotrčah u zaton, zagazih u val i pobjegoh u kuću. Zaključah vrata.

Tada mi odlahne:

— Dodji sad! — pomislih i digoh s police revolver, te otvorih prozor.

Ona osoba stajaše na istom mjestu; ne znam, je li bila okrenuta prema kući ili prema moru. Tada mi se povrati srčanost i kad je minuo udarac vjetra — povikah:

— Tko je tamo?

Na to se ona osoba spusti sa stijene i nestane je.

Stajao sam neko vrijeme uz prozor. Na mojoj je uri bio već jedan sat poslije ponoći. Zatvorih prozor.

15. VI.

Danas ne mogu iz kuće. Oluja, oluja. Na prozoru su stakla pokrivena slanom, a sunce jedva probija kroz oblake. Dolje val udari o litice, rasprsne se i pada ručući poput ranjena lava. Za njim nasrće drugi, treći — nepregledni redovi valova, svi mutni, smedji, u nekom odvratnom osjevu ciničnijeh, mrtvijeh očiju. I nikada prestanka onoj navali bjesomučnijeh na suro žilasto kamenje, s iskričavijem crnijem prugama. Oni nasrću jedan po jedan, a prije udarca kamen ovlaži svoje crno dno obrašteno mâhom, čini se kao da se propeo poput konja, da odbije udarac. — Val prasne nad njim poput ogromne grude snijega, pokrije ga i opet se sruši pod njegovijem nogama kao veliki otrunjeni bijeli cvijet...

U daljini vidim ladju. Plovi prema otoku.

Izduhao sam dušu, da pripalim vatru na ognjištu i da skuham ručak, a dim je napunio sobu i hlapi za oči...

Ipak su lijepi oni zimski dani provedeni u Beču, kad se vani polako spušta snijeg, u sobi je tmično, a u peći se probudi vatra. Ti sjediš uza nju i prisluškuješ, kako cvili ugljen u peći. Katkada onaj glas u ugljena čini ti se poput jedne daleke pjesme iz polja, kao jedna poznata melodija, koju pjevaju seljanke, vraćajući se u veče kući. Odakle ugljenu ona pjesma? Odakle ona njemu? Odakle?.... Bog to zna! Možda je jedne lijepe ljetne večeri stajao

Pan sakriven u svojoj šikari i onom melodijom na svojoj zelenoj svirali vabio nimfe. I prošle su tisuće, tisuće godina. Nestalo je Pana, nestalo je i nimfa; ona se sviralica polako pretvorila u ugljen, i sada izgara u peći a umirući pjeva onu istu pjesmu, koju je prije tisuće godina upila u svoju svježinu...

— Naprijed, unutra!

Vrata se polako otvaraju; ulazi Hela. Ah! Oko vrata joj je kožica od dabrovine, puna bijelijeh sitnijeh kapljica; nosić joj je pocrvenio, a jagodice su kao dvije velike trešnje. Uzeo si joj obje ruke medju svoje i dašeš u njih, a na grudima osjećaš kako ršću dva smrznuta goluba...

Ipak je krasno u Beču, kad vani pada snijeg, a u tvojoj sobi gori vatra i čekaš dragu!...

Ladja je sve bliže. Bože moj, kako se naginje!...

Sad pogadjam, tko je ono bio noćas na kamenu. Naš sluga. Otac ga je poslao, da vidi, jesam li živ. Možda onaj čovjek od prvoga dana uhadja za mnom i otac već znade, kako provodim svaki sat u danu. — Neka ga samo još jednom uhvatim! — Onaj mi se čovjek nije nikad svidjao; ni on ni majčina dvorkinja... U ostalom tko bi bio pomislio za ono nahodče, što je majka primila u kuću, da ne umre od gladi — da će se u malo godina razviti onakom djevojkom! I to sve unatoč tome, što je više od mene primila udaraca nego ima vlasi na glavi! Kad sam pošao u Beč, nosila mi je na ladju moj mali kofer i svaki je čas otpočivala, polažući ga na kamen. Kad sam se povratio iz Beča, našao sam je lijepo odjevenu, u modroj haljini, s crnijem kolačem kose oko glave. Dogodilo se to, da moja majka, nemajući na koga da uloži svoju žensku nježnost, učinila je od

Lucije razmaženu veselu djevojku, koja je u jutro oblači i plete, u veče svlači, a ostalo vrijeme čini što ona hoće. Prvi dan, kad se povratih iz Beča, sjedasmo za objedom, ja uz oca, a ona uz majku gledajući neprestano u tanjur. A majka je pogladila po glavi, pa skočila prema meni mašući vilicom:

— Bezobrazniče jedan; radi tvojega ponašanja valja da mi se dijete crveni za stolom!

Otac se nasmije. Kad svrši objed, ja ustadoh, a otac zovne Luciju k sebi, pa joj reče:

— Lucija, molim te, izvagni, koliko je težak moj momak.

A ona se zatrči k meni, sagne se, pa me diže na ruke i stade sa mnom trčati po sobi, vičući:

— Kupite vune!

Bilo mi je da zaplačem od ijeda! Poslije podne sjedio sam u dvorištu pušeći, a Lucija dotrči, pa se počne producirati po dvorištu. Shvatih ironiju, te skočih na noge, uhvatih je za ruku i prodrmah njom. A ona sjedne na kamen, savije se i počne plakati. Rekoh joj:

— Što sad opet plačeš? Jesam li te udario?

— Nijesi — reče ona.

— Onda zašto plačeš?

Tada ona stade sabirati prstima pregaču i reče:

— Što ćemo! Tvoj tata kaže, da je uvijek bilo neprijateljstvo izmedju Nijemaca i nas.

Tada se nasmijah:

— Jest; ali ja sam se pomirio.

A ona skoči:

— Tata te nije slao u Beč, da se miriš, nego da učiš!

— Čuješ, ne budi bezobrazna! — povikah.

Ona pokrije opregačom lice i pobjegne u kuću.

— — — Bože moj! Ladja juri ravno prema rtu! Ta nije moguće! Boga mi: odnijelo im je krmilo. Nema nikoga na krmi. Svi su na provi, drže sidro. Što će vam sidro pomoći, kad je ondje velika dubina!...

Otrčah prema rtu. Ladja se primicala strjelovitom brzinom, a na provi stajahu tri čovjeka u inčeratama i s kukuljicom na glavi.

Stadoh mahati rukama, derući se u onaj vjetar, a oni stoje mirno i gledaju na me. Pobjegoh sa stijene. »Sada će sve u komade« — pomislih. Odjednom zaruži veriga, a sidro pade u more. Ladja se za njim nagne, okrene se bokom prema rtu, a tri velika malja udarahu po verizi grozničavom hitrinom. Veriga puče, sidro je potonulo, a ladja projuri pokraj rta kao strijela.

Digoh šešir.

Ona tri čovjeka mahala rukama. Vjetar ih je zanio prema Gružu.

Oluja je pred noć popustila. Mjesec je raskidao oblake i obasjao more i brijeg. Ma zašto sam se prošle noći bojao onoga svjetionika?

— — — Noćas čekam svojega uhodu. Ako dodje!...

— — — U jedanaest počelo me je hvatati drijemanje. Otvorih prozor, da pogledam posljednji put, ima li tko.

— Šta! Opet je na istom kamenu! Gleda u prozor.

Zašto sam pobjegao s prozora? Valjda se ne bojim.

Pogledah opet. Zatim se nasloních na prozor i uzeh promatrati onu pojavu.

— Ne, ono nije moj sluga! Ono nije muško odijelo; ono je jedna žena.

Tada uzeh uzglavnicu i položih je na prozor, a na uzglavnicu metnuh veliku okruglu bocu. Zatim uzeh revolver, pa izadjoh polako iz kuće, te se stadoh verati izmedju kamenja, srdeći se na svaki pijesak, što bi mi se pod nogom omakao.

Dodjoh na tri — četiri koraka od onog kamena i vidjeh gdje se ona pojava spustila s njega i pošla prema meni. Prepoznah odmah Luciju.

Osvoji me ijed. Iskočih. A ona stade, pa se nagne na jedan kamen, te me gledaše rastvorenijem očima. Šutasmo neko vrijeme. Napokon skočih:

— Što ti ovuda radiš?

Ona je jednako šutala, gledajući me u strahu. Tada je uhvatih za ruku i prodrmah njom:

— Dakle ti si ona, koja mene uhadja. Pfuj. Lucija!

Ona pokrije rukama lice i reče:

— Ja da tebe uhadjam? Ja? Bože moj! Zašto ti uvijek o meni najgore misliš?

Ja joj ne odgovorih ništa, a ona stajaše neko vrijeme šuteći, pa opet skoči na kamen, upre rukom prema prozoru i povikne:

— Tko je ono na prozoru? Tko?

— Tko je, da je, — odgovorih. — To tvoj posao nije.

Ona skoči sa kamena, te stade udarati nogom o zemlju, vičući:

— To jest moj posao, jest! Zato dolazim, zato. Sutra ću ja doma sve kazati, kako ti učiš!

Tada je uhvatih za glavu. Ona se nije kušala da otme, nego pusti glavu meni na prsi, pa me gledaše mirnijim pogledom.

Ja zamahnuh, pa se ustavih; a ona baci ruke okolo mojega struka i reče:

— Udari!

Tada mi počne svitati u glavi. Učini mi se na prvi mah smiješno, pa me to počne srditi. Uspravih je i rekoh:

— I sinoć si bila ovdje.

— Jesam. I preksinoć.

— I prije?

— I prije.

Tada se uozbiljih i rekoh:

— Lucija, ako više ikada dodješ, kazat ću to majci, te će te otjerati iz kuće. A u tudjoj kući ne će te nitko milovati, nego ćeš biti sluškinja i hranit ćeš se onijem, što drugome ostane. Prat ćeš im rublje, a prsti će ti biti puni šupljotina i bradavica. — Hajde doma, Lucija, i zapamti to.

Ona se okrene, uputi se, pa se opet nasloni uz kamen i reče lagano:

— Zapamtit ću.

Zatim ode polako.

17. VI.

Tko bi to bio pomislio! Kolika je sila jedne bajke u onom kraju, o kome se u toj bajci pripovijeda! Ona učini ljude svojim robovima, vlada u njima, te ono što je nekada bilo momentom pjesnikove fantazije — pretvara se u realnost. Jedno neodgojeno dijete prirode postaje robom priče onoga kraja, u kojemu se rodilo. Uzalud sam ja sinoć onoliko prijetio. Ova

nova pogibao, da bi mogla ostati bez krova, za nju će biti još više draženje, da dodje.

I okladio bih se, da će doći!

18. VI.

Došla je. Ja sam ugasio svijeću i stajao za prozorom. Ona se polako spustila u zaton i prešla preko njega, držeći se jednom rukom za suknju i gledajući u prozor. Ne htjedoh se pokazati. Čekaj, mala Lucijo, izliječit ću ja tebe!

19. VI.

Prošle noći privezah žicu od kuće pa do kamena pri moru, a za žicom prosuh staklo od razbijenih boca — i sakrih se za kamen čekajući nju.

More je opet tiho i zaton je pun bijeloga, finoga pijeska. Mjeseca nema. More leži kao crna plahta, a u daljini se vrti onaj svjetionik pun živijeh i veselijeh boja. Nebo je puno zvijezda, a neke se ogledaju u moru, kao velike iskre.

Nije bilo još ponoći, kad začuh kotrljanje kamenčića pokraj kuće — i malo zatijem pokaže se na kamenu Lucija i skoči u zaton. Na to se uhvati jednom rukom za suknju, pa podigne glavu i podje na prstima, gledajući u prozor. A kad je došla pored vratâ, nagne se i padne preko žice.

Tada skočih iza stijene.

— Ha! Ulovila si se! — poviknuh. — Ja ću tebe naučiti, ja. Hoćeš li ti meni jednom dati mira?

Ona ostade ležeći na rukama i gledaše me zaplašenijem pogledom. Na jednom reče mirnijem glasom:

— A što ja tebi činim? Ja samo dodjem i podjem.

— Ustani! — povikah i uhvatih je za ruku. Osjetih, kako je nešto toplo poteklo meni za rukav. Rekoh joj:

— Ustani, ranila si staklom ruku.

Tad ona ustade, pa skupi dlanove i prinese ih pod oči. Vidjeh crne tragove kako joj bježe za rukav.

Ona me pogleda i reče:

— Ovo ti nijesi uradio. Je li da nijesi?

— Ja, nego tko? Da te kaznim.

— Nijesi ti, ne. Toliko zlobe može imati samo ženska.

— Ali kod mene nema nikakve ženske — rekoh.

— Sad više ne vjerujem.

— Kunem ti se.

— Ah, šta! —

— Hodi, pa vidji. — Uzeh je za prste i uvedoh u kuću.

Pregledala je kuhinju, pregledala sobu, a kad je zapitah, hoće li i na tavan, reče da ne će. Na to se nasmije i reče:

— Ti si ono učinio, vraže jedan!

Tada je posadih na postelju, izvadih joj staklo iz dlanova i zavih joj ruke rupcima. A kad sam joj zavio, ona ih spusti u skut i prigne glavu.

Opazih odmah, koliko se ona djevojka promijenila. Bila je mršava i blijeda; oči joj se sjale, pune vlage i vrućice. Usne su joj bile ispucale.

Obuhvatih je oko ramena, Ona se zgrči. Prišapnuh joj:

— Smijem li te poljubiti u čelo.

— Ona kimnu glavom i reče: — Smiješ.

Poljubih je. Zatim se opet nagnuh na njezino uho i zapitah je:

— A smijem li u oči?

Ona kimne glavom i šapne:

— Smiješ.

Izvratih joj glavu i poljubih je u oči. Zatim se opet nagnuh na uho i rekoh joj.

— A u usta?

Ona ne reče ništa. Opet joj izvratih glavu i poljubih je.

25. VI.

Lucija dolazi svaku noć; a u zoru pratim je jedan dio puta natrag. Ona malo govori, i što misli to nijesu misli, nego neko tlapinjanje. Njezino tijelo gori, a njedra su joj se osušila. Ipak nalazim u nje i ljepote. Ima žena, čija te ljepota odjednom osvoji; na njihovu licu odmah opaziš sve što je lijepo. Takova je Hela. Ali ima druga vrst ljepote, koju odmah ne opaziš, ali što je više gledaš, sve ti se većma otvara. Danas na primjer nadješ jednu prije neopaženu modru žilicu okolo sljepočice i zaljubiš se u nju; sutra nadješ u osmijehu lica jednu jedva, jedva začetu jamicu na obrazu i pomahnitaš. Prekosutra opaziš novu nijansu u pogledu i opije ti se pamet. Takova je Lucija.

30. VI.

Prošle noći bila je umorna od hoda. Sjedali smo na kamenu, ne govoreći gotovo ništa. Ona je gledala niz more prema svjetioniku, podupirući rukom glavu. Na jednom me zapita, čini li se meni, kao da sam nekad prije živio. Odgovorih, da mi se to nimalo ne čini.

— Nije ti se nikad ukazalo jedno lice u snu, ili u tami, kad o čemu razmišljaš, a to lice ti ne poznaješ — pa poslije se slučajno negdje sastaneš s njim? Nikada?

— Nikada — odgovorih, a nešto me stegne u srcu.

— Hajde doma, Lucijo — rekoh.

Ona ustade i uputi se, a ja krenuh polako za njom.

Najednom se zaustavih i rekoh:

— A što će biti, kad se obazna?

Ona se okrene i pogleda me. Zatim krene opet dalje i reče:

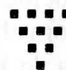
— Što će biti? — Kako ti malo razumiješ! Ta to valjda znaš, da svak ima svoju sudbinu: ti svoju, ja svoju.

Podje malo naprijed, pa se okrene i reče:

— Ja znam, što mene čeka.

Ipak je sve to pošlo malo dalje, nego što sam ja htio. Meni je toga dosta. Ja valja da ovo jednom prekinem. Doduše osjećam se i jačim i zdravijim, ali svemu ima svoj konac. — Još bi mogao tko kazati, da sam ja kriv. A što sam, molim vas, ja kriv? — Pa napokon neka kažu što hoće. Meni je savjest čista. Bože moj, sokô traži pticu golubicu, a golubica neka se čuva! — Nego ovo ovako ne može dugo potrajati... Još jedno deset dana, pa se vraćam u Beč... Uf! Heli sam obećao narukvicu. Moram zato ići u grad!...

Dosadno, dosadno!

LUDI STOJAN.

Gospodja se nasloni na sluškinju, a ona je izvede iz one tamne sobe, u kojoj je već drugi dan ležalo dijete izmedju velikijeh voštanica, palmi i vijenaca od mrtvoga cvijeća.

Sluškinja je uvede u salon, tu je ostavi i izidje, a gospodja se pusti na divan i s rukama u skutu gledaše bez svijesti preda se u jedno veliko zrcalo s pozlaćenijem okvirom.

Bila je raščupane kose, koja je padala na oči, a lice više nije bilo blijedo, nego tmasto, s dubokijem podočnjacima — kao da je u njima zaostalo komadić prošle noći, koju je provela uz odar jedinca.

Sada se ćutila lakše. Polako su opet ustajale slabašne misli, kao travice iza oluje. Pomisli, kako se on rado rvao s psom po salonu, i učio ga govoriti...

Opet joj to iščezne iz glave i pomisli na majora, koji je htio da pogreb bude sjajan — prema staležu...

Zatim joj misao počine na onom čovjeku u livreji, kojeg je poslalo pogrebno društvo, da stoji uz dijete. Učini joj se, da ga je nekad vidjela; ali gdje, gdje?... Da, vidjela ga je uz odar staroga pukovnika... Isto je onako kašljucao, kad bi tko ušao u sobu, a sluškinja mu je nosila po čašicu rakije...

Gospodja pritisne na zvonce. Čineći to sjeti se, da su one palme i oni svijećnjaci isti, koje je vidjela uz odar onoga pukovnika, što se pod stare dane bio propio i bavio politikom.

Na to provuče rukom preko glave, a sluškinja unidje i stane uz vrata. Tada gospodja potrči k njoj i reče nervozno:

— Ono je teatar, ono su sve kulise!

— Zapovijedajte, gospodjo! — reče sluškinja.

Ona stade, pogleda još jednom na sluškinju, pa se čas zamisli, te reče:

— Aha! Odnesi onome čovjeku malo rakije.

— Dala sam mu — otrese se sluškinja.

— Daj mu još.

— Svaki čas pije.

— I smokava mu daj!

— Pojeo ih je cijeli vijenac. Više mu ne dam — reče sluškinja i izadje polako.

Gospodja pristupi zatvorenom prozoru. Bio je novembar, nebo je bilo suro, pepeljasto, rijeka se razlila, i iz nje stršali crni hreci vrba s golijem prućem. Vidjele se u daljini tamne ličke gore, a s desne strane bio je mali (provincijalni) grad. Iznad njeg je zviždala željeznica.

Ona se sjeti, da je nedjelja, jer su cijela jata djece trčala uz rijeku i nabacivala se kamenjem. Zapne joj odmah oko na jedno dijete, koje je stajalo samo uz rijeku, premećući kamečke i bacajući ih niz vodu.

— Ono je ludi Stojan — pomisli — i sjeti se, kako je Voldemar jednom gledao zajedno s njom kroz prozor i rekao joj:

— Ono je ludi Stojan. Mi se s njim rugamo! A

on se baci kamenom najdalje, na-ajdalje — preko sve rijeke.

Gospodja prisloni čelo na staklo i ponavljaše sama sobom: Ludi Stojan, ludi Stojan. Učini joj se nešto milo, nešto obično u onome imenu.

Stajaše tako neko vrijeme mirna, pa se odjednom trgne. Učini joj se, kao da je nešto poteže za suknju. Prestraši se i pogleda ispod oka.

Fido je ležao potrbuške, gledajući u gospodaricu i polako kucao repom u pod. Pogledaše se. Tada se gospodja prigne i počne ga milovati. A pas je na to hitro udarao repom i podmećao joj glavu pod ruku.

— Fido, govori!

Pas stisne žvalo, pa uzvine glavu i ispusti neki duboki grleni glas.

— Fido, jače!

Pas zavrati glavom i opet zavije.

Gospodja ustane i pokrije lice rukama.

U sobu unidje major, bez kaputa, pa se raskorači, otpaše kajiš i ošine pseto, a ono zacvili.

Tada gospodja povikne:

— Ne tuci ga!

On je pogleda začudjeno:

— No, no, valjda se ne ćemo sada nas dvoje svadjati.

Ona se okrene prema prozoru, a major je poljubi u vrat, zapinjući kajiš, pa reče:

— Moraš se ipak počešljati. Doći će ti generalica.

Ona je jednako gledala kroz prozor, a on otide i na vratima se okrene i reče:

— Poslušaj! — te izadje.

Tada gospodja pristupi zrcalu i stade se raščešljavati.

Češljajući se razmišljala je, kako joj prošao život.

Otac joj je bio septemvir i nju je najviše pazio medju ostalom djecom. Sve prvo djevojaštvo prošlo joj je u smijehu, u zabavi i u onom veselju zdravlja i ljepote, ona je svakoga na ulici cjelivala očima. Zamišljala je muža: da je lijep, obrijan, da joj krasno pripovijeda. Noću, kad bi vani bio vjetar, sladje joj je bilo tako fantazirati, nego da spava. Zamišljala se, da ju je on metnuo sebi u njedra i nosi je daleko, a njoj je toplo i osjeća njegov muški dah i neka ioj slast steže grudi i utrobu.

Prolazile su godine: jedna, dvije, tri — tada su došle druge misli. Ona je vidjela pred sobom muža, svak ga poštuje, snima mu klobuk: uman, ozbiljan, u njemu ima nešto poezije, ali to je poezija dužnosti itd. Tako su prošle opet nekolike godine; a tada je došao on. Bio je kapetan, hvalili su joj ga, a on se činio čovjek sredjen, miran, uduben u svoju službu. I udala se za nj. Došlo je na red putovanje, i ona se obikla na nj. Malo po malo osjećala se sasvim drukčijom, a onaj prijašnji život kao da se utopio, kao da ga je netko ugrabio i odnio daleko od nje. Na putovanju njega nije mnogo zanimalo. U Italiji su išli da gledaju vojnike, a on se smijao, kako ne valjaju ničemu. Ona se iz početka nije razumiela u to — za što ne bi valjali. A on joj je u jutro još neodjeven tumačio prednosti pruskoga koraka nad latinskijem. Malo po malo je osjećala, kako drukčije i govori.

Kad su se povratili s putovanja bilo je u očevoj kući veliko veselje. Oko kapetana se učinio c e r c l e,

a on je pušio i pripovijedao, kako je na putovanju bilo kolosalno, kako su sve vidjeli itd.

A ona se ukrala i pošla u svoju malu djevojačku sobu. U njoj je još bilo sve, kao kad je u njoj živjela ona. Ono zrcalo, ona dva svijećnjaka, onaj stol i onaj krevet s bijelim pokrivačem. Sjedne na stolac i zaplače.

Plakala je zalijevajući se suzama. Na jednom ustade, pa otide k stolu i izvadi album. Premetala je listove, a kad je došla do jedne stranice, na kojoj su bili stihovi, sva se nagne, primakne svijeću, očisti oči rukom i pročita: 15. januara 1899. Reče:

— Da, bila sam se baš povratila s banskoga plesa. U meni je nešto gorjelo. Još sam bila u plesnoj opravi... Da, čitajmo:

Sve se veseli, sve —
Samo sam žalosna ja...
Oči mi hlepte da vide
Jedno mi drago lice;
Za njim mi mladost ide,
Pusta, nemilice;
Troši me troši jad. —
Hoću l' ga naći gdje?
Hoću l' ga naći kad —
To Bog zna.
Sve se veseli, sve
Samo sam žalosna ja.

Da, ovo je bio moj osjećaj. Onda sam umjela i pjevati. Kolosalno!

Tada zatvori stô; umije lice i povrati se u salon.

Kad je njih dvoje izašlo iz očeve kuće, ona se privije uza nj. On je stupao marcijalnim korakom, a ona je hvatala korak s njim, zadovoljna, što se za

njima ljudi okreću. Uhvati je želja da mu se povjeri. Pripovjedi mu, kako je čitala svoju pjesmicu. Tad se on smijao. Malo zatijem smijala se i ona; a kad joj je kazao, da je on ljubio onaku ženu, kakvu će tek on umjeti iz nje da učini, a ne onaj backfisch, kakav je bila u očevoj kući — tada je zašutila i stupala uza nj tvrdijem korakom.

Zatijem je ušla u njegovo društvo. Pukovnikova je žena čekala na njezin poklon, a generalica je govorila s njom ljubezno, ali s nekim zamjetnim protektorskim tonom; onijem istijem tonom, kakvijem je general govorio s njezinim mužem.

Na to baci češalj na stolić i reče sama sobom:

— Što joj se treba onoliko napuhavati. Kad ja budem njenih godinâ, bit ću i ja napokon generalica.

Tada pridje opet prozoru i poželi u duši, da joj ona žena ne dodje na vizitu.

U to čuje nove korake u djetetovoj sobi i kao da je nešto teško položeno na pod.

— Samo da se ovo što prije svrši! — pomisli i stade osluškivati.

Čuje žamor. Malo zatijem major otvori vrata i reče:

— Kety, došao je gospodin fizik.

Ona se okrene nervozno:

— Pa što ću ja?

— Dobro, dobro — reče major i zatvori vrata.

Ona sjedne opet na divan i uze osluškivati. Gledala je u srcu, kako ono dijete nose s odra, kako ga meću u lijes, što je čekao prislonjen uz vrata, o kojem je agenat majora uvjeravao, da će trajati više od stotinu godina. Osjećala je, kako joj se stežu grudi,

a srce joj se ožimlje kao limun, u kojemu nema više soka, nego ispadaju koštice.

Tada joj se učini, da će ona možda trebati djetetu, i udje u sobu djetinju. Zastori su sada bili podignuti, jedan prozor otvoren i na nj onaj topal zrak bježao kao para. Svijeće su bile podunute i razmetnute po kutovima, a palme i vijenci zbijeni na jednom mjestu. Na daskama, pokrivenijem modrom plahtom, nije više bilo onoga drvenog lijesa, već je bio položen u broncanome. A dijete je ležalo jednako i još su bile žive one žute vlasi poput pjene. Ispod ispucanijeh modrušastijeh ustana bila je jedna žuta zemljana pjega.

Fizik se pokloni gospodji, te pristupi djetetu, nagne se, pogleda mu u oči i dotakne mu se ruku.

— Studene su, — reče ona.

Fizik šutaše. Tada reče major.

— Ja sam vidio mrtva vojnika, kojemu su još drugi dan ruke bile tople.

— Nije moguće, — reče fizik.

— Šta nije moguće? — reče major uzrujano.

Gospodja pogleda na nj. Vidjela je, da su one riječi fizikove njega uvrijedile. Pomisli:

— Još će što kazati.

Tada se major primakne fiziku i reče mu kroz nos, klimajući glavom:

— A vjerujete li vi, da se mrtvac može znojiti?

— Ako je u vlažnoj sobi — reče fizik.

— Ne, moj gospodine, nego u suhoj sobi. Ja sam to na svoje oči vidio.

— Ma nije moguće!

— Šta nije moguće? Okladimo se

Gospodja ga pogleda duboko i reče;

— Edgard!

Fizik se okrene k radnicima:

— Možete zatvoriti.

Radnici uzeše pokrovac od drvenoga lijesa. Tada se gospodja prigne nad dijete i poljubi ga u čelo, pa se okrene na drugu stranu. Za njom se prigne major i poljubi dijete.

Fizik reče:

— Neko vrijeme ne smijete nikoga ljubiti.

Pokrovac poklopi dijete. Samo je pri vrhu, iznad glave bio staklen prozorčić, kroz koji je žmirila ona glavica.

Gospodja pogleda kroz onaj prozorčić pa pobjegne u salon. A ono žmirkasto, poluveselo, polupreplašeno lice Voldemarovo usjedne joj se u mozak. Sjećala se, da je vidjela često svoje dijete onako ukočeno, gdje žmiri očima. Ona bi radila u kuhinji, a on bi otvorio vrata od salona i poviknuo:

— Potraži me! — i sakrio bi se za vrata. Ona bi tražila svukud po salonu, a on bi se ukočio za vratima žmireći. A kad bi ga našla, tad bi on skočio i obuhvatio joj noge i turio joj glavu u krilo, a Fido bi skakao uokolo lajući.

— Zašto više da živim? — pomisli, gledajući kroz prozor.

Tada se sjeti, da joj je kazao prvi dan, kad je legao u krevet:

— Snivao sam, da imam puno jorgovana, pa nijesam znao gdje da ga metnem.

Gospodja nasloni svoje vrelo čelo na hladno i vlažno staklo, gledajući na rijeku, uz koju se još ono boso dijete nabacivalo kamenom.

— Kakav će mi sada biti život! — pomisli.

Oko joj opet zapne za ono dijete i osjeti milosrdje prema malome ludjaku. Pomisli, da mu pokloni jedno Voldemarovo odijelo. Voldemar se divio Stojanu, kako se meće kamenom preko rijeke; možda će to biti drago i njegovoj duši. Pozvoni i naloži sluškinji, da joj dovede ludoga Stojana.

— Tko je to? — zapita sluškinja, gledajući začudjeno gospodju.

Gospodja je pogleda, pa se osmijehne i pokaže joj na dijete uz rijeku.

Sluškinja otide, a ona otvori ormar, izvadi Voldemarovo novo odijelo, pa ga objesi o klinčanicu i uze čekati.

A kad se vrata opet otvoriše i ludi Stojan udje u salon i odmah fotografira u parketu svoje bose šilave noge — Fido skoči k njemu i udari u lajanje. Stojan ga pogleda poprijeko i reče:

— Odur' bre od mene!

Gospodja umiri pseto, pa pogleda djetetu u njegove sjajne crne oči. Osjeti nešto tvrdo u onome pogledu i pokaje se, što ga je zvala. Zapita ga:

— Kako ti je ime?

— Stojan, a djeca mi kažu: Stojan ludi — reče dijete .

— A zašto si tako zamazan? Zašto se ne čistiš — reče ona.

— Ma čistio bih se ja, gospodjo, nego što više čistiš, sve je nekako prljavije — reč Stojan mekšim glasom.

Gospodja zapita opet:

— A je li ti studeno nogama?

— Pa meni, valaj, i nije. Kad ono spavam, malo

mi ozebu, ali ja skočim, pa trknem gore — dolje, dok se ne ugriju.

Ona opet zapita:

— Jesi li sam?

— Nijesam, Bogu hvala, gospodjo. Imam brata: nema ovolišni. Ne može, boga mi, još da ustane. Velim mu ja: Ustaj, Miloše! A on se propne, gospodjo, pa ne može, nego: ljos! ... Oči bih dao za nj. A kako je tvrd u rukama! ...

Gospodja prekine:

— A imaš li još koga?

— Ima nas, valaj, petero; nego, eto, ludi smo svi.

— Kako to ludi? — zapita ona.

— Pa tako. Ono što vi lacmani kažete lud, to mi velimo: nevolja.

— A hoćeš li, da ti poklonim odijelo? — zapita ona.

— Tko ima, i daje — reče Stojan.

Sluškinja uzme odijelo i povede Stojana u drugu sobu. A ona sjedne na divan i osjećala se nekako mirnijom, što je učinila jedno dobro djelo. Učini joj se, da ono dijete nije baš sasvim ludo. Malo tuknuto — jest; ali da je baš ludo, to se ne bi moglo kazati. Počivala je tako, osjećajući u srcu nježnost dobročinstva. A vrata se opet otvoriše i unidje Stojan, odjeven, obuven i rumena lica.

Ona ustade gledajući začudjeno na dijete.

Stojan reče:

— Dodjoh, da ti zahvalim.

Ona je šuteći gledala na nj; a on nastavi:

— Obeselio tebe Bog — pa zapne, te se okrene sluškinji i reče:

— Sve mi je uz noge vatra.

Tada gospodja zapita:

— A znaš li, čije je to odijelo?

— Pa onoga maloga, što ga je Bog uzeo — odgovori Stojan.

Ona osjeti sladost u srcu, pa zapita opet:

— Kako se je zvao?

Stojan nagne glavu i reče:

— He, gospodjo, to te ne mogu poslužiti. Jednom htjedoh baš da ga zapamtim i — što sam se peo uz brdo — sve sam ono ime tvrdio u glavu. Mišljah, ne ćeš ga, valaj, više ni mrtav zaboraviti. Kad — u komšije Stevana izmače se vranac, a ja potrči za njim, i što ga uhvatih i viknuh: Je—e vranac! — ispade mi ono švapsko ime i nikad više...

Gospodja sjede, a sluškinja uhvati Stojana za rame:

— Nosi se, nosi se! Što ti tu melješ!

Vrata se zatvoriše opet. Ona sjede i stade razmišljati, kako će početi svoj novi život. Bit će članom utemeljiteljem u uboškom domu, u pučkoj kuhinji, dat će jednu svotu za mensu akademiku, a jednu za sirotište. Sakupit će nekoliko gospodja, pa će otići k njegovu veličanstvu, i ona će mu predati molbenicu, da pomiluje one, što su zatvoreni u zadnjim izgredima. Tako će joj prolaziti život u osjećaju, da čini dobro na svijetu. Sjeti se, kad je prvi put izašla u crnom odijelu. Bila je još gotovo dijete, a crnina je lijepo pristajala licu.

Tada unidje major i reče:

— Otišli su. Ja sam toga sit. Ona ga pogleda i reče:

— Ti si htio da pogreb bude prema staležu.

Tada se on ukoči pred njom i reče kroz nos:

— Valjda ga ne ću uzeti za noge, pa s njim u rijeku!

Nastade pauza.

Major pristupi prozoru, gledaše neko vrijeme napolje, pa se okrene i reče:

— Ti si, kako vidim, već poklonila jedno Voldemarovo odijelo.

— Jesam, a što? — reče ona.

— Ništa, ništa: pokloni i drugo, pokloni sve, pokloni i krov s glave! Pokloni i sebe! Nosi vas djavo! Meni je svega dosta. Ja sam vojnik. Ja slušam svoje starije; zahtijevam, da se i mene sluša. Jesi li razumjela?

— Jesam, — reče ona.

Nastade opet pauza. On je trčao gore dolje po sobi, a ona je gledala za njim sjedeći. Na jednom on stade i reče:

— Kad je jednom umrlo, umrlo je. Teško je — znam; ali se ne može pomoći. Ja shvaćam, kako može biti majčinom srcu, kad vidi mrtav plod svoje utrobe; ali pomislimo i na to, da je Bog jači, i da on zna što radi. Kaži mi, zar nije bolje, da je mrtvo, nego da je živo, a onake pameti, kakve je ono dijete, kojemu si ti poklonila odijelo?

Ona ga pogleda.

— Šta me opet gledaš? Je li tako!

— Imaš pravo — reče ona.

— No, Bogu hvala, da i ja jednom mogu imati pravo! — reče major i izadje iz salona.

Ona ostade. Sjedila je držeći ruke u skutu i gledajući uporno na njih. Već se smrkavalo.

STRAH.

Čovjek može u dva dana od straha da posijedi. Poznajete li indijski dvoboj? To vam je ovako: zatvore se protivnici u jednu tamnu sobu, a na stropu se otvori okno i istrese iz rešetke jedna gladna, iglom razdražena zmija. Ona padne na pod, okno se zatvori, a zmija se razabere i stane puzati po podu. Protivnici bi da miruju, ali im je užas zapalio moždane, a pod nogama im gori. Oni bježe po sobi, viču, a zmija siče i hita se za njima. Odjednom se javi bolan, smrtan krik — jednoga je ugrizla; a vrata se otvore i drugi iskoči na polje ili lud ili sijed. To vam je strah.

Radu Z. nema još trideset godina, a sijed je kao ovca. To je moj znanac iz djetinjstva. I sad mi je začudno, kako je taj čovjek zaveo svoj život. U njega nije bilo ni roditelja ni rodjaka, jer je bio nezakonito dijete jednoga vlastelina i njegove služavke. Vlastelin se bio zavjerio, da će istrti svoje pleme i postao malteski vitez, a jedne se večeri malteski vitez malo ponapio i zabludio, braćo, zabludio iz prvoga kata na drugi, iz drugoga na tavan. I tako je zaplakao jedan potomčić na tavanu; a vlasteoske usidjelice sa španjolskom grandecom, spuštenijeh trepavica, donosile

očalin od bjelokosti sa drškom od bjelokosti na oči, mjereći iz visoka gospara Nikšu i ovako medju sobom šaputale: — Tko bi to bio za nj pomislio? Jedan vlastelin dubrovački, grof austrijski, komornik dvorski i kavalir malteski, pa — s Konavokom.

Jednoga lijepoga dana — kako se izjavljuju naši pripovjedači — gospar se Nikša zacrveni od onijeh pogleda, te izvede Konavoku s djetetom na ulicu i zatvori joj vrata u lice.

Ja sam se s Radom upoznao, kad mu je već bilo deset godina. Najprije na kupanju. On je zasluživao novaca svojom velikom vještinom u skakanju iz visine u more. Kad bi bilo stranaca, on bi se popeo preko dvadeset metara visine, prekrstio se i bacio s litice, mašući rukama i nogama po zraku, a kad bi bio blizu mora, ukočio bi se i pao ravno poput šipke u vodu. Tada bi nastalo pljeskanje, a njegova se mala rumena glavica pomolila iz one pjene i zamahnula dva tri puta svojom kovrčastom plavom kosom poput virtuoza na violini, te otplivala na kraj i kupila novac. Tijem se je hranio.

U gimnaziji je posudjivao drugovima novac na pijavične kamate i vodio tačan popis svakoga duga. Većinom se kamati plaćali i nijesmo ga zato mrzili, jer je svoje gulenje pratio uvijek s duhovitošću, a i zato, što je bio od najjačih u razredu. Kad mu tko ne bi više puta donio svoj obrok, skočio bi na nj, ispestao ga, izgrizao ga, pa mu oprostio i glavnicu i kamate. Jedini sam ja u cijelom razredu bio prema njemu povučen i nikad nijesam u njega posudio ni novčića. Nego jedno se jutro to sve preokrenulo.

Profesor geografije zadao nam, da nacrtamo Ameriku. Ja je nijesam nacrtao. Ono jutro profesor

stade prozivati po alfabetu i kartu je trebalo nositi k njemu na katedru. Preda mnom je sjedio Rado sa svojom krasnom i marljivo načinjenom kartom.

Ja se nagnuh na klupu, te prišapnuh Radu:

— Prodaj mi kartu.

A Rado donese ruku na usta, pa me zapita šapćući:

— Koliko davaš?

— Groš.

On mahne rukom, da nema govora o tome. Profesor prozivlje; moje se ime sve više primiče.

Opet se nagnuh na klupu:

— Dat ću ti šesticu.

Rado opet metne ruku na usta i odgovori:

— Ako ćeš dati dvije; za manje ne mogu.

Dvije šestice su meni bile kapital. Ali kad čuh, gdje profesor jednome, kojega bijaše zatekao bez karte, nalaže, neka je dodje u nedjelju raditi, odlučih se da kartu kupim, Rado — pravi trgovac — uzeo kartu i podigao je diveći joj se i čitajući sam sa sobom: Misisipi, Orinoko, Hudson-bay. A kad je red došao na moje slovo, nagnuh se i prišapnuh Radu:

— Dobro, daj!

On mi ispod klupe pruži kartu, a ja izadjoh pred profesora i dobih svoje izvrsno.

Kad je došao red na Rada, on izadje i reče, da kartu nije učinio. Profesor zapjevuca:

— A za-ašto?

— Bolila me je ruka, — odreže Rado. Razred udari u smijeh, a profesor mu naredi, neka dodje u nedjelju.

Kad se Rado vraćao, ja sam držao kartu visoko i divio joj se čitajući: Misisipi, Orinoko, Hudson-bay.

Netom je profesor izašao, on skoči i reče:

— Amo novce!

— Kakve novce, molim te? — stadoh se čuditi.

On se zabezekne, pa vikne:

— Jesam li ti prodao kartu? Daj ti meni moj novac.

A ja skočih, razmahnuh rukom i udarih ga po glavi:

— Evo ti novaca!

On rastvori usta, pa me neko vrijeme gledaše, a zatim povikne:

— Ovamo moju kartu!

— Evo ti je! — rekoh i dadoh mu je; a on je srdito baci u klupu.

Kad smo izlazili iz škole, nadjoh Rada, gdje me čeka na vratima. Odmah spravih pest, da se branim; ali je njemu na licu titrao dobroćudan osmijeh. Primakne mi se i reče:

— Kako si mi ti lukav!

Ja uzvinuh oči u vis i jezuitski citirah Držića: »Dano mi je to s nebes'!

Rado udari u smijeh, pa se priljubi uza me i reče s nekom kativerijom:

— Hoćeš li da budemo prijatelji?

— Ako se ostaviš posudjivanja, i ako ne budeš skakao iz više visine nego ja — hoću.

Tada mi on uze pripovijedati, kako na taj način skuplja novac, da ode u Ameriku, i kako već ima stotinu forinti zakopanih u podrumu. U dvije godine da misli zaslužiti još stotinu, pa ostaviti gimnaziju i pobjeći u svijet.

Otada postadosmo prijatelji.

Malo poslije ovoga, Rado povisi užasno kamat-

njak, a ja zaprijetih razredu: tko ne bude u redu plaćao svoj dug, da će imati s dvojicom posla. Poslije sam shvatio onaj umno zamišljeni trick Radov. Kad je vidio, da će mu posao s kartom zlo proći, pomislio je i to da će borba sa mnom navući na nj jednoga pogibeljnoga neprijatelja, koji će uzimati pod protekciju sve renitentne dužnike, a tako će i njegov autoritet i posao štetovati. A sprijateljivši se sa mnom, učinio me je svojim najboljim sredstvom.

U četvrtom razredu već je bio prestao s posudjivanjem, a u petom nije više skakao. U njegovoj rupi bilo je već dvijesta forinti i čekao je dobru prigodu, da pobjegne.

Jednom, kad smo se šetali uz more, on me povede na jednu malu ravnicu i reče mi:

— Kad se povratim iz Amerike, ovdje ću podići svoju vilu.

Ja mu se nijesam smijao. Malo dana zatim pošao je s jednom puljiškom trabakulom u Trst, da krene preko Genove u Ameriku. Dobio sam od njega tri pisma, jedno iz Meksika, u kojem mi je javljao, da je podvornik u jednom laboratoriju i da se bavi kemijom; drugo pismo sam dobio iz Chile, da vadi riječno zlato, a treće je pisano bilo iz Perua, u kojem mi javlja, da se je najmio u službu peruanskim jezuitima, koji se bave pokrštavanjem i odgojem crnaca. On i jedan Irac love po gorama crnce i prodavaju ih jezuitama za jednu englesku funtu od glave.

Poslije je prošlo pet godina, a ja ne dobih od od Rade glasa. Po gradu se pripovijedalo, da je postao misijonar. Napokon se pročuje, da su ga pojeli kanibali. Prodjoše još dvije godine, a ja dobih pismo od Rada iz New-Yorka, gdje mi javlja, da se

vraća kući, da se u zadnje doba bavio sakupljanjem crnačkog oružja i da ima veliku škrinju sulica i svakovrsnijeh otrovâ.

Jedno jutro pokuca netko na vrata od moje sobe:

— Naprijed! — povikah.

A vrata se otvoriše i u sobu unidje jedan pravi kolos, tamna lica, male žute bradice, odjeven elegantno i sa širokim šeširom na glavi. On diže šešir pak i pokloni se s osmijehom u očima. Bio je sav sijed.

— Tko je ovaj delija? — pomislih, gledajući ga začudjen.

A on mi namigne očima i reče:

— Buenos dias, senarito; a poznaješ li ti mene?

— Čini mi se, da sam vas negdje vidjao, — rekoh i pružih mu ruku, gledajući na nj.

On udari u smijeh, a ja povikah:

— Ma to si ti, Rado!

— Ja, ja, i to — kako je ono u prirodopisu pisalo u naravnoj veličini, — reče on.

Ja sam visok čovjek, ali da njemu gledam u oči, trebalo mi je dizati glavu. Pomislih:

— Pravi lovac na ljude. On baci šešir na stô i sjede.

— A po gradu se pripovijeda, da si misijonar, — rekoh mu ja.

— Tko? Ja? Ha, ha, ha! — udari on u smijeh.

— Da, ti; i da su te pojeli kanibali.

Tada se on uozbilji i reče:

— Mene, kako vidiš, nijesu; ali siromašnoga Johna Tonkinsa, boga mi, pojedoše u Cordilerama.

Ja prekinuh taj razgovor i zapitah ga:

— A molim te, što će ti ta peruka na glavi?

— Peruka! — začudi se on, pa udari u smijeh:

— Znaš — reče — zašto sam je metnuo? Idem da učinim vizitu gosparu Nikši, a budući da znam, da naša vlasetla ne primaju aventurijerâ u kuću, natakoh ovu peruku. Mogao bi se gospar Nikša prevariti i primiti me za kakvoga svoga antenata.

Na to promijeni glas, i reče:

— Ne vidiš, da sam posijedio?

— Vidim, vidim, — rekoh zbunjen, pa zapitah:

— Misliš li zaista učiniti vizitu gosparu Nikši?

— Mislim; i to s tobom zajedno. Valja najprvo da mu zahvalim na očinstvu, a zatim ću mu kazati, da je one noći, kad sam ja došao na svijet, Usud bio pijan kao čep i da je otvorio jednu škrinju punu dolara, te ih razbacivao, vičući: Kako meni noćas, tako onome djetetu dovijeka.

Na to opet promijeni glas i reče:

— One noći, kad sam postao bogat — posijedio sam od straha.

— Ne razumijem, — rekoh.

— Evo kako, — reče on. — Ja sam obično obnoć izlazio u lov. Što ćeš, sigurnije je. Ostavim konja u špilji, te izadjem sa svojom vintovkom po gori i vučem se od kamena do kamena, prežući, hoće li naljesti moj čovjek. Dok sam lovio u kompanijiji s Johnom Tomkinsom, bio sam naučio da tražim uvijek mjesto odakle je vjetar, a nikad protivu vjetra, jer strjelica puštena niz vjetar pogadja bolje nego tane, a smrt je gora, jer je vrh umočen u zmijinji otrov. Peruanski su crnci ratoboran narod; jednom sam gledao s durbinom, kako su se dolje u ravnici potukli, izabirući svojega poglavicu, te ubijenijem i

ranjenijem zdirali kožu s glave. To je njihov trofej. Nego, o tome ću ti pripovijedati drugi put. Strah, koji lovca najviše ubija u onijem gorama jest — zmija.

Ako ideš po noći, strepiš da ne nagaziš na nju, da ne osjetiš pod nogom jedan mekani kolač i ne oćutiš bol u nozi. Ti dobro znaš, da je sav moj život, poslije majčine smrti, bio jedan v a b a n q u e. Kakav u djetinjstvu, kad sam za groš skakao iz visinâ u more, ne mareći da mi se ne skotrlja srce u trbuh, takav i u amerikanskijem gorama. Ipak nijesam znao za strah; ali od zmije bojao sam se uvijek. Kad bih je našao, gdje se ljeska pri suncu, sita mirna i lijepa, kao krasan djerdan pun alemova, mogao sam je ubiti; ali nijesam nikada, nego bih se prekrstio i prošao dalje... Ali po noći, znaš, putnik ide s glavom u vreći. Tako sam ja jedne noći, baš je polumjesec bio nada mnom, lr.ao medju stijenama, tražeći mjesto za zasjedu. Tad odjednom stvoriše se preda mnom dva okrugla sjajna oka, oštra kao vrh od noža. Zadrhtah, a koljena mi padoše. Iz početka je misao bila pri sebi, jer znam da sam viknuo: zmija! — ali odmah kao da je preko mozga pala neka gusta, crna koprena. Mozag mi se ukrutio; stadoh, a onaj studeni poput leda sjaj titrao se preda mnom: i činilo mi se, kao da u svojoj igri sa mnom one oči mijenjaju sjaj iz svijetla modra u purpuran, iz purpurna u žut, pa bi zažmirile, nijesam ih za tren vidio, zatim bi se otvorilo prvo jedno oko pa drugo, ili oba ujedno. Osjećao sam, kako me one oči pritežu svojom moći gladne zmije: bio sam joj sve bliži, kao da me privlači nekim nevidnim užetom, kojim me je opasala. Taj čas učini mi se, kao da se ona koprena nad mozgom malo otkrila, izvadih bodež, te skupih svu snagu i udarih

nožem u jedno oko. Nož pukne i sklizne preko njega. Ono, prijatelju moj, nije bila zmija, nego dva velika, krasna dijamanta. Te sam noći posijedio od straha i postao bogataš. Razumiješ li.

— Razumijem, — rekoh.

— — — — — — — — — — — —

Sutradan dodje Rado k meni, da idemo do gospara Nikše. Rekoh mu odmah, da nemam nade, da će nas primiti.

Ipak se prevarih. Sluškinji dadosmo karte, a ona se povrati i reče, neka ushtijemo u salon, da će gospar odmah doći.

Udjosmo u jednu veliku sobu s balkonom na more, s tri velika ormara puna knjiga, i s nekoliko starijeh portreta po zidovima. S jedne strane bijahu vlastela, a s druge vladike. Jedan portret je prikazivao skolopa sa globusom na stolu, drugi je prikazivao vlastelina s malom trouglastom perukom i s knjigom, na kojoj je bilo napisano crvenijem slovima: L e t t r e s P e r s a n e s; treći portret je prikazivao jednog mladog vlastelina s plavijem brčićima i s kravatom, kojom maše vjetar — à la Byron. Na drugom zidu bijahu vladike. Opazih na prstima svijeh triju gospodja isti prsten s rubinom.

Pod nama je tapet zahvatio u sve uglove sobe. Pod portretima vlastele bio je jedan crni od ebanovine stô, i usred stola urezana šahijera od bjelokosti. Okolo stola bijahu tri stolice od istoga drveta s urezima od madreperle i s crnijem, izlizanijem baršunom. Pod portretima vladika bila je jedna konsola Ljudevit XIV., a nad konsolom jedno oveće okruglo zrcalo u pozlaćenom i potamnjenom okviru.

Rado pristupi k zrcalu, namještajući uzrujano

kravatu. Odjednom se prigne, kao da nešto na zrcalu traži i mahne mi rukom. Pridjoh i vidjeh u sredini zrcala urezana mala slova: »Sinoć sam bila regina na balu. M e r c i m o n m i r o i r. 10. 8-bre 1711.

Rado učini svojijem burskijem klobukom pravi crnogorski komplimenat jednome starome portretu vladike, a ja sam se dušio u smijehu. Ali me brzo prodje volja. Po hodniku su trholili sitni koračaji, vrata se otvoriše i udje gospar Nikša s čibukom u ruci. Zatvori za sobom vrata, kao da zaklapa kakvu relikviju, te se okrene i stane medju nama suh, blijed i s osmijehom na licu. Htjedoh da mu prikažem prijatelja, ali on prvi počne:

— Dobro mi došli, da, dobro mi došli! Ja sam u jutro nešto zaposlen, a i poslije podne imam svedj nešto posla . . .

— Gosparu Nikša, — prekinuh ja, da zamolim za oproštenje . . .

— Da, da, da. Možebiti da vas, mlade, to ne će interesirati. Ja sam se ovo zadnjih dvadeset godina sav bacio na matematiku. To — vidite — umiruje čovjeka. Jedan Fjorentinac ostavio je formulu od neke diferencijale; ali nije ostavio, kako je došao do te formule. Pa su razbijali glavu i Bošković i drugi, a Malerio govori, da je stvar misterijozna i po svoj prilici da nije ni ispravna.

Tada gospar Nikša potegne dim, te nastavi:

— U ostalom, meni se čini, da stvar nije nimalo misterijozna, i ako me Bog podrži u zdravlju, do malo vremena, moći ću kazati i ja svoje: eureka! . . . Ah, ovaj vrag od čibuka! Svako ga jutro očistim, pa sve zaludu! A ja vam, djeco moja, bez čibuka ni u raj!

(Na to se nasmije i pristupi k prozoru). Nego ću lijepo neka me zakopaju s njim zajedno, pa ću kad dodjem pred Boga, kazati ovako — slušajte, slušaj i ti, mladiću! — »Hotimice nijesam nikome zla učinio, nehotice jesam mnogo. A ti, Bože, ako imaš srca, osudi me zato. Jeste li me razumjeli?

Na to se opet nasmije.

— A Bog će, kao Bog, donijeti mi svojega rajskoga duhana i kazat će mi: »Zadimi, Nikša!« I vi, djeco, kad vidite nad našom Petkom kakav mali, bijeli oblačić, kažite: Ono je gospar Nikša zadimio! — Jeste li me razumjeli? U ostalom drago mi je, da ste se i mene sjetili. Bravo, bravo, adio, adio, djeco!

I otprati nas iz salona.

Kad smo bili pred kućom, rekoh Radu:

— Evo ti vizite! Kad dodješ kući, zapiši na zrcalu, da si učinio vizitu gosparu Nikši i ne zaboravi na datum.

A Rado me pogleda, kao da se tekar sada probudio i zapita me:

— Ma što je ono sve govorio?

Ono ti je kazao, što ti je imao da kaže, i to s najfinijom mazarinskom diplomacijom. Svu ti je pilulu zavio u čistu matematiku, u oblačić od rajskoga duhana, u veliku dobrotu Božju; a u piluli ti je stajalo napisano: Sinko moj, ja nijesam kriv, što si ti došao na svijet«. Jesi li razumio?

Na to se Rado okrene prema vili, zamahne pešću i poviče:

— Caraco!

— — — — — — — — — — — — — —

Uvedoh toga čovjeka u društvo, a bio je priman objeručke, premda je s gospodjama bio plašljiv, a

s gospodom gotovo brutalan. Ja sam već imao svoju ljubav i to u osobi jedne svoje rodjakinje, pustopašne, vesele djevojke crnijeh, vatrenijeh očiju, koje bi ona smijući se zažmirila, a to je meni tako škodljivo bilo za glavu, da mi se u veče sjedeći s Linom u sobi njezine majke, sve pokućstvo okretalo oko sebe. Išao sam kasno kući pijan od onijeh pogleda, mahnit trčao na obalu, gdje su se razbijali valovi i vikao u sav glas:

— Ljubim te, Lina, ljubim!

Osoba Radova bila mi je dobro došla za moje večernje posjete kod Line. Kad bih vidio, da moje riječi ne mogu da zaklope one oči, tada sam joj pripovijedao o Radu, o njegovoj zaposlenosti oko svoje nove vile, o njegovim crnačkim bojnim pjesmama, o viziti kod gospara Nikše, a ona je sve to pažljivo slušala, i na najmanju smiješnost smijala se, smijala do suza.

Jedne večeri povedoh Rada sa sobom, preporučujući mu osobitu dobrotu i duhovitost Linine majke. — Dogodilo se ipak drukčije, nego što sam ja mislio. Rado je iz početka sjedao zbunjen, a ja k tome pripovjedih, kako je u djetinjstvu jedne ljetne večeri bio došao k meni sav blijed, pitah ga, šta mu je, a on mi odgovori, da je nezgodno skočio u more i da ga jako boli život. Dadoh mu sira i vina, ali to njegov želudac nije nikako htio da primi. — Ne znam zašto sam ovo baš pripovijedao; možda i zato što sam u duši bio uvjeren, da Lina ne će na to očima zažmiriti.

Večer je prolazila sumorno; Rado se na svako pitanje Linino crvenio i tražio očima od mene, da mu pomognem odgovoriti.

Na jednom Lina zapita, odakle mu ona mala brazgotina nad jednim okom. Rado pocrveni kao rak, pa reče:

— Ovo me je jedan Peruanac ugrizao.

— Peruanac! — začudi se Lina, gledajući jednako u onu malu, ali duboku brozgotinu. — Pripovijedajte, molim vas, — reče i sklopi dapače ruke.

Sada je Rado bio u svojem elementu.

— Jednostavno — reče. — Tomkins me je naučio jedan trick u lovu, i iz početka mi je taj trick dobro služio, ali poslije nijesam mogao ni jednoga crnca na nj uloviti. To vam je ovako. Razvijem mali šatorić i naležem u njemu svijeću, a ja se sakrijem pred šatorom za kamen. Ako naljegne koji Peruanac, a on obilazi sa svojom strjelicom okolo šatora tražeći, kuda da je najzgodnije odapne.

Na jednom se zgrči i pusti strjelicu. Šator se prevali, a ja skočim iza stijena na njega onaj čas goloruka, te ga svežem kao dijete, jer goloruku crncu, netom vidi pušku, pokleknu koljena. — Nego jedanput namjerih se na jednoga, koji se nije prepao, već mi uhvatio za pušku i sa mnom se udario u rvanje. Tako me je eto ovdje ugrizao.

— A što se poslije dogodilo? — zapita Lina sva zaplašena.

Na to se Rado nasmije i reče:

— Krstili smo i njega.

Lina udari u smijeh; oči se gotovo posve zaklopiše, a iz njih je sijevao na Rada neki oštri i bijeli sjaj.

Tada se majka rasrdi i reče Lini, da se tu nema čemu smijati; da je gospar Rado tijem sebi kod Boga

mjesto uhvatio, i da Bog ne zaboravlja na one, koji rade na slavu njegovu.

— — — — — — — — — — —

Jedno jutro, u zoru, probudi me Radova vika pod prozorom. Ustadoh. Njemu je preko ramena visjela vintovka i zovne me, da idemo ribu ubijati.

Kad sjedosmo u ladjicu, on turi pušku pod provu, i uhvati za vesla, a ja sjedoh na krmi, peruči svaki čas oči, da se razbudim.

More je bilo mirno, a nad njim one visoke gore stajale su kao valovi od granita, i po njima se laštila zora. Nebo bijaše vedro i u onoj se vedrini utapale zadnje zvijezde, blijede i caklene. Pred nama je stajala tamna šumica i u njoj se bjelasale vile, a oko njih se savijala ona šumska sjena, kao velika crna kosa okolo čela. Nad nama je kružio jedan jedini galeb gačući.

Zadjosmo u jednu malu špilju, u kojoj je voda u onoj polutami trepetala i u njoj se polako motale alge; medju algama bi se ljesnula riba i zasjala kao živo srebro.

Rado je svaki čas upirao meni u oči svoj pogled, vlažan i topao.

Vidjeh, da bi on htio da mi nešto povjeri. Nasmijah se:

— Što je to tvojim očima? — Ogledaj se!

On nagne glavu nad morem, pa se osmijehnu i reče:

— Bolesne su mi.

Zatim se, u onoj tišini špilje, odakle bi kadikad kapnula kap pred ladju, Rado prigne k meni i šapne mi:

— Znaš, ljubim. To sam ti baš htio jutros da povjerim.

— I zato si me probudio? A, molim te, koju to ljubiš?

Rado mučaše tren, pa reče još tišim glasom:

— Tvoju rodjakinju. Evo tri dana ne spim, nego se skanjivam da idem k tebi. A što si tako poblijedio? Ogledaj se.

Nagnuh se nad morem i vidjeh svoje na smrt blijedo lice.

A Rado nastavi u svojoj radosti, što se napokon povjerio.

Pred špiljom je kružio onaj galeb i sijao u njegove riječi svoj hrapavi gak.

— Ljubim je, znaš; a ja sam ti od onijeh, kojima se jedno lice odmah ucijepi u glavu. Dosta mi je da zatvorim oči i ono je odmah preda mnom. Evo, odmah je tu, onaka kako sam je zadnji put gledao i tako se opijam i pogledom i riječima, a sve naprazno.

Ja se zgrčih na krmi i rekoh:

— To je sve dobro, ali nju ljubi netko drugi.

— A ona? — zavikne Rado.

— Valjda i ona, — odgovorih.

— A stalno ne znaš? — reče.

— Ne znam, — odgovorih.

U to se galeb nadvije iznad špilje i tako neobično gakne, da nam se obojici učinilo, kao da se s nama ruga.

Rado skoči, uhvati za pušku i povikne za njim:

— Nosi te vrag! Ubit ću te.

Zatim opet sjedne i reče mirno:

— Vidiš, ja sam htio, da tebe zamolim, da joj ti to kažeš.

A ja rekoh još mirnije.

— Ja? Ne budi lud! Ti je možeš ljubiti, koliko te volja; možeš je i oženiti, ako hoćeš; možeš je, ako hoćeš, i neoženiti — što se sve to mene tiče?

Nastade opet tišina, a meni teški sumor pade na srce. Osjetih, da sam Linu izgubio; ali odlučih i to, da na laku ruku nedam svoje mjesto.

— Tko je taj drugi? — zapita Rado.

Ja odmaknuh glavom:

— Idi pa ga traži.

— Je li joj on to kazao? — zapita.

— Nije, — odgovorih.

Galeb se opet zaleti iznad špilje i pozdravi nas onijem porugljivijem krikom.

Rado ustane, uzme mirno pušku, te mi reče:

— Ako joj on to kada kaže, ubit ću ga.

— I on je nešto vruće krvi — rekoh — i priličan strijelac.

Tek to izrekoh, a onaj galeb zakruži opet iznad nas; Rado zamahne puškom kao štapom i opali. Galeb poleti na više, te padne u more kao kamen.

Skočih ljutito:

— Zašto si ga ubio? Ona ptica nije činila nikome zla, nego se lomila s vjetrom i s valovima, da se prehrani. A možeš li ti kazati tako za sebe?

On sjede i pogleda na me:

— Ma što je tebi jutros? Da sam znao, da ćeš biti take volje, ne bih te bio budio.

Na to položi vintovku preda se i nasloni se o ladjicu, te stade govoriti, kao da govori sam sa sobom. Ja uzeh vintovku i metnuh u nju tane.

— Koliko sam puta, kad bih u veče objesio svoju brandu o stablo ukraj rijeke i zavalio se čekajući

dan, da krenem dalje, razmišljao o životu. A u jutru bih sio, objesio noge niz brandu i gledao kako lete nad vodom male bijele maglice, kako se rasiplju i bježe, te sam iz onijeh maglica mijesio sebi ženu. A sunce bi izašlo iz visoke trave Teksasa, one bi se maglice raspršale preko rijeke i raskidale po trništu. Tada bi Tomkins zijevnuo u svojoj brandi i najavio:

»Vrijeme je, da ustajemo!« — te smo opet savijali svoje brande, vješali ih uz puške i hajde dalje. To je tobože sloboda, a to sve nije nikakav život...

Ja sam slušao onaj njegov mekani glas, koji se polako šuljao čovjeku u srce; a u meni je sve nešto šaptalo: Ubij ga! Ako on bude ovako govorio Lini, tvoja ljubav za nju ne vrijedi. Sada te nitko ne vidi; ne će za nj nitko ni pitati — ubij ga! Priveži mu sidro za nogu i pošlji ga za galebom....

A Rado je govorio dalje:

— Sunce bi uprlo u nas svu svoju žestinu, a iz one visoke trave ukazala bi se tamnožuta glava bizonova krasnijeh očiju. Zatim bi se rastvorila njegova velika usta i pokazala masu skrleta. A ti u onaj skrlet usadiš tane i odrežeš sa zvijeri dva tri komada mesa, i ideš dalje; a sve ti u mozgu titraju one lijepe crne oči...

Sve je to lijepo, ali ti bi htio, da je ipak sve to drukčije. Koliko sam puta čuo onoga Irca, gdje kaže: »Krasne zemlje, da posadiš krumpir!« A koliko sam se puta zaustavio, gledajući preda se i vičući: »John, pšenica!« Našli bismo u onoj divljači koji klas, što je ondje vjetar bio posijao, te bismo stajali dugo, gledajući u nj kao u čudo. A John Tomkins bio je čovjek fina srca, te bi ubrao onaj klas, zatakao ga za šešir i kazao mu: Dodji sa mnom i budi

moja ljubav! — Eto ti mojega života. Ali tako ja više ne ću da živem. Ja hoću ljubavi, hoću Linu!

Ja bacih pušku preda se i sjedoh, a on se primakne k meni i reče:

— Hoćeš li joj kazati, da je ljubim?

— Nosi te djavo! — povikah. — Kaži joj sam.

— Dobro — reče on.

— — — — — — — — — — — — — — —

One večeri odoh k Lini. Bio sam smislio, da joj sve sam kažem. Putem sam tražio u uspomeni kakvu tamnu crtu iz života Radova, kojom da uvedem razgovor o njemu. Mjesečina se razlivala po maslinama i zatonu, a meni su mjesto uspomena s Radom navirale one provedene s Linom, provedene u onijem mjestima.

Prolazeći mimo jednog vinograda sjetih se, kako sam jedne večeri — baš je sunce zalazilo i preko loze prolazili prvi srsaji — ja ubrao velik, crn grozd i izažeo sok Lini za vrat. A njeno se tijelo savilo nekom finom, strastvenom kretnjom, i za čas oćutih svu težinu njezina tijela na svojoj ruci, a ona me je gledala nekim ozbiljnim i nesvjesnim pogledom.

Ja je uspravih vičući:

— Lina, što ti je? Ustani!

Ona se polako razabere, pa me pogleda kao iza sna i prodje rukom preko čela:

— Bila mi je pala magla na oči — reče; a cijelim se putem smijala, kao da se prepire s kosovićem u maslini...

Kad dodjoh k njoj, sjedosmo uz prozor, a ja je uhvatih za ruku i rekoh joj.

— Imam jednu novost. Smijat ćeš se.

— Ne ću.

— Hoćeš; stvar je o Radu.

— Medvjed! — reče ona. — Vidjela sam ga danas na kupanju. Kolik je!

— Svidja li ti se?

— Ne meni.

Odlane mi i nastavih:

— Vidiš, onaki čovjek, koji je tolike upropastio i prodavao čovjeka za jednu šterlingu — u zadnje vrijeme bacio se u veliku sentimentalnost.

— Kako to? — zapita Lina.

— Zaljubio se momak.

Lina udari u smijeh.

— Ala bi mi bilo smiješno vidjeti onu masu, kako šapće o ljubavi.

— Ali ima još nešto smješnije; — nastavih ja — Zaljubio se u djevojku, koja na nj i ne misli.

— A koja je to?

— Da ti prišapnem.

Ona nagne glavu, a ja je poljubih u uho.

— Dakle, koja je?

— Ti si to, — šapnuh.

Ona me pogleda začudjena, pa reče:

Kaži već jednom! Što me mučiš? — Nemoj mi tako stiskati ruku; ako smo i rodjaci, ipak je odviše.

Tada ja povikah:

— Ti!

— Ja? — reče ona, pa ustade i metne ruke na grudi.

— Ti!

A ona provuče rukom preko glave i reče:

— Dakle ja; dobro.

Tada skočih na prozor, s prozora u dvorište.

Lina krikne, pa se nagne nad prozor, a kad vidje, da sam ustao, šapne mi:

— Kaži mu, da ga ljubim, ljubim, ljubim.

Otrčah na obalu. Preda mnom iskrsne Rado.

— Bio si kod nje?

— Jesam; ostavi me!

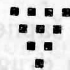
— Jesi li joj kazao?

— Jesam, ostavi me: evo si mi poderao rukav.

— A ona?

— Ljubi te.

Tada me onaj čovjek ostavi i izgubi se medju maslinama. One cijele noći lutao sam obalom, a kad sam došao pod Radovu vilu, vidjeh visoko na skelama, jednu osobu, gdje sjedi na gredi, maše nogama i gleda na mjesec.

PATER BRNJA.

Prijatelji prekinuše razgovor. Bilo se počelo mračiti. Na more je padala ona južna ljetna noć — bez sutona. Pred njima je počivao grad sa svojim starim zidinama i po njemu se crnio bršljan, kao veliki korotni plaštevi.

Ona dvojica, što su vozila, naslonišе se na vesla gledajući preda se.

— Smrkava se; — šapne jedan.

— Da; odgovori mu drugi.

Onaj što je sjedio na krmilu ustane polako, pa izvuče ispod krme trombon sa velikim grlićem, pa se okrene prema brijegu, na kojemu su zjale u more velike crne špilje, a nad njima se izmedju oleandara, čempresa i palama dizale bijele gospodske vile.

Trombon opali; ona se dvojica na veslima trgnuše iz svojega snatrenja, a špilje odgovoriše jedna za drugom svojim dubokim srditim mrmljanjem probudjene nemani.

Na jednoj se vili iznad špilje otvoriše persijane od prozora i pokaže se djevojka u bijeloj bluzi i s crnom velikom kosom. Ona se nasloni na prozor, gledajući na ladjicu.

Tada jedan veslač ustane, veslo bućne u vodu, a oko njega se zakrijese milijuni bijelih iskrica; veslač metne ruku na prsi i zapjeva iz svega grla:

Srce moje, srce tvoje
U ljubavi zapleteno.

Djevojke nestane s prozora; prozor ostade otvoren; a drugi veslač reče:

— Vozi; vidiš, zastidjela se je.

— Ah! — uzdahne onaj prvi veslač i zaveze duboko.

— Čuješ li, kako mu pod veslom šumi more! — reče onaj na krmi.

— Kao da se para nečija košuljica, reče drugi veslač.

Prijatelji udariše u smijeh; a na prozoru se opet pokazala ona djevojka. Veslač baci joj rukom cjelov, a ona metne hitro ruku na oči, pa pobjegne s prozora...

Tada se ljubavnik okrene prema onome na krmi i povikne mu:

— Sada, ako hoćeš, nastavimo razgovor. Vidjet ćemo, tko ima pravo. Ti si matematičar, pa u svemu vidiš samo matematiku; a za mene je politika jedna igra, koja se razlikuje toliko od drugih igara, što u drugijem igrama netko mora da izgubi, a netko mora da dobije, dok u politici nitko ne dobiva, nego svaki gubi. — Ah, eno mi je opet na prozoru!

Matematičar se nasmije:

— Ne ćemo o tome više; premda mi se čini, ako je politika jedna igra — netko valja ipak da dobije.

— Tada prvi veslač upre prstom prema gradu i reče:

— Onaj se igrao tisuću godina politike. Pitaj ga, što je dobio?

— Polako, polako — reče drugi veslač; — dragi moj pučanine; ja bih ti na to mogao i odgovoriti...

Tada se prvi veslač okrene prema drugome, imitirajući kroz nos razvučeni glas vlastelina:

— Ti bi mi mogao odgovoriti, da te neke istine vrijedjaju i da bi volio, da te potkadim jednom lijepom laži.

— Dobro, dobro — odgovori vlastelin; ali kaži ti meni (i nasloni se na veslo) — kad je sve kod nas jedna iščiljela laž, zašto ti držiš serenate onoj maloj pod prozorom, a mene vodiš, da ti budem elefant? Zašto ti ne ostaješ vjeran tvojim načelima, kao što ja ostajem vjeran svojima.

— Ali to je stvar srca, gosparu, reče začudjeno demokrat.

— Dobro; a sad mi kaži, mrziš li od srca nas.

— Mrzim! — poviče demokrat.

— Dobro i to; a sad mi kaži, kako se u tvojemu srcu može to dvoje složiti. Ja — vidiš — ne mogu da to razumijem.

Prvi se veslač šuteći okrene prema vili. Na prozoru je jednako stajala djevojka, gledajući za ladjicom.

Matematičar reče:

— Srce ima svoje razloge, koje razum ne može da protumači.

Vlastelin se nasmije:

— To sam naučio već u Pascala; ali mi tijem — u ostalom: je m'en fiche. Vozi, vozi, ohladit će mi se večera.

Demokrat udari u smijeh, pa pljune u šake i počne ih trti vlastelinu ispred oči vičući:

— Ovako uradi, gosparu Palo, pa ćeš bolje voziti. Palo pogleda na prozor, pa na prijatelja i reče polako:

— Ako to ona vidi, moglo bi ti škoditi. Kod nje se pljuje samo u pljuvačnicu.

Ona se druga dvojica nasmijaše, i opet nastade šutnja, koju su prekidali udarci vesla i klokot ladjice o more.

Matematičar reče:

— Ostalo je još vina. Hoćemo li ga popiti.

— Ja ne ću — reče vlastelin.

— Ni ja — reče demokrata.

Matematičar se nagne nad more i zaroni ruku u nj fućkajući, pa pospano reče demokrati:

— Ono tvoje pjevanje sjetilo me je nečesa, što mi već blizu dvadeset godina leži na duši i ne mogu nikako da nadjem način, da se toga riješim, da povratim čast jednome čovjeku, čijoj sam sramoti i smrti bio ja krivac, a taj je čovjek bio nevin kao ova šačica mora — evo.

— Oho! c a s d e c o n s c i e n c e — reče vlastelin.

— Neka te čujemo! — reče demokrata. — Medju prijateljima si.

— Sjećate li se vi još pokojnog oca Brnje?

— Onoga jezuvite? Kako se ne sjećam! — reče vlastelin. Imao sam više od deset godina, kad je k nama dolazio na večere. Ali da se razumijemo! — poslije onoga škandala nije ga više bilo u mojoj kući.

Ove je zadnje riječi vlastelin kazao, gledajući na demokratu, koji se već bio počeo smijati.

— Čast, čast — odgovori demokrata.

Tada se vlastelin udari dlanom po koljenu i okrene se k matematičaru:

— Ti si bio ono dijete, — pardon! — Tvoj je otac, ako se ne varam, bio onaj, koji je iznio cijelu stvar na vidjelo.

Matematičar odbije svojim mirnim očima pogled vlastelinov i reče:

— Jest, moj — otac, te nastavi sklopljenim rukama: — Ako ima išta na drugome svijetu od svega onoga, u što valja da vjeruju oni, kojima zimi trnu ruke od studeni i ljeti puca glava od žege, ili osjećaju kakvu nepravdu, koja im je nanesena — onda ja strepim, kako će moj otac moći da izdrži onaj pogled pun tuge i dobrote, kad onaj čovjek — tamo — stane preda nj, podigne svoju sijedu glavu i reče:

— Ja sam Brnja.

Nastade tišina. Veslači se nasloniše na vesla, gledajući na matematičara, a ovaj prigne glavu na koljena i uhvati se za nju rukama. To potraje nekoliko časaka. Zatim demokrata ustane, pa preskoči preko sjedalice, sjedne na krmi uz matematičara i obuhvati ga rukama oko ramena.

— Nikša, digni glavu, digni! Ti nijesi tome kriv. Napokon, ako je jedan jezuvit pravedan trpi, misli ti i na to, koliko su nepravda oni počinili.

Tada ustane vlastelin i metne ruke demokrati na pleća, i reče strogim glasom:

— Brnja nije učinio nikome nepravdu. Dosta smo te slušali. Hajde na svoje mjesto. A ti, Nikša — molim te — nastavi.

Demokrata presiječe pogledom vlastelina, pa sjedne kod svoga vesla, vlastelin kod svoga, a Nikša

podigne glavu, na kojoj se odražavala bol — i nastavi:

— Ovako je počelo — kao s tobom i s onom malom tamo na prozoru. Moj je otac bio uman čovjek, ali tvrdoglav i nemiran, od one silovite konavoske rase, koju vlastela nijesu nikad mogla da ukrote. A ona je bila jedno mirno i skromno djevojče, koja bi samo u nedjelju izašla iz kuće s molitvenikom i bijelim svilenim rupčićem u ruci, i gledajući preda se išla na veliku misu u Gospu. On je na misi pjevao svojim snažnim baritonom, a ona bi čitajući molitve polako uzdigla oči gore na b a l a t o r i nalazila njegove. Zatim joj je u večer pjevao pod prozorom itd. itd. — dok se nijesu uzeli i imali mene. Na meni se, braćo, razbila njihova ljubav. Ona je htjela, da od mene učini jedno mirno i poslušno stvorenje s malim pretenzijama, koje će jednom biti popić, a ona će k njemu dolaziti na sv. pričest. To je bio njezin san. Kupovala mi je oltariće i svjećica, i kad bi otac bio u svom uredu, ona je zatvarala persijane na prozorima od našega maloga salona, pa bismo se povaljali na sag, a pred nama je stajao mali oltarić sa svetijem Nikolom velike sijede brade. I gorjele su male, bijele svjećice, a ja sam uzimao ispred svetoga Nikole neposvećenu ostiju, koju joj je davao za našu zabavu otac Brnja, ona bi tada sklopila ruke i govorila riječi: »Nijesam dostojna, da pridješ u srce moje, al samo reci riječi tvoje, i bit će za spasenje duše moje«.

— Lijepe riječi, braćo, što ne? — Ja sam joj tada smjerno mećao ostiju na jezik. Tada bi ona otišla u kuhinju; a na podne bi dolazio on. Ja hitro s oltarićem u ormar. A on bi ušao u salon vičući: »Što je ova tama ovdje? Tko je to umro u kući?« Pa bi ra-

stvorio persijane, a sunce bi se prosulo po podu. Na to bi se okrenuo k meni: »Ala, mali, da učinimo malo života!«

A to vam je značilo, da se sada treba valjati preko divana, razbacati fotelje, lupati pestima u stol i pogadjati jedan drugoga vanjkušima. Zatim bi prije objeda on donio igračke, ponajvećma brodiće ili željeznice, pa bi mi govorio...

— Ti ćeš biti pomorac. Evo ti brod!

A ja sam krio glavu majci plačući, da ne ću biti pomorac. On bi se razvikao:

— Zašto ne ćeš! Borit ćeš se s valovima!

Ja sam udarao nogom u pod tvrdeći da se ne ću boriti s valovima. Tada bi on kazao:

— A ti ćeš biti makinista. Evo ti željeznice.

Tada sam ja opet plakao, da ne ću biti ni makinista. Njega bi to počelo dražiti.

— Nego što ćeš biti?

— Ja ću biti fratar; odgovorio bih mu odrešito.

Tada su željeznice i brodići letjeli kroz prozor, a on bi svojim crnim očima prekosio majku, pa ostavio objed i otišao iz kuće.

Ona je ostajala sama sa mnom, pa bi me pritisla uz tijelo, kao da će me zagušiti, i cjelivala me po vratu i licu. Ona je sa mnom slavila neku veliku pobjedu, koju je onda nijesam shvaćao, ali sada razumijem onu radost u njezinim očima: to je bila pobjeda onih starih obiteljskih nazora protiv novijih, pobjeda Boga protiv volterijanizma.

Vlastelin zapljeska gledajući na demokratu, a ovaj reče:

— Ali nije slavila pobjedu ljubavi.

Tada se vlastelin okrene prema vili. Djevojka je još stajala uz prozor.

Jedva se nadazirala u onoj tami.

— Pazi — reče vlastelin, ako budeš tvrdoglav, moglo bi ti se isto tako nešto dogoditi.

Demokrata za odgovor baci cjelov prema prozoru, na što se ona druga dvojica nasmijaše.

— Ne, nastavi matematičar — tu ljubav nije slavila pobjedu. Njoj više u onoj kući nije bilo mjesta. Otac je ispočetka poručivao, da ne će doći na objed, poslije nije ni toga uradio, nego bi ostajao vani cijeli dan. Do majke su dolazili glasovi, da zalazi k jednoj ženi, koja se bila doselila iz Beča u grad na liječenje.

Jedne večeri čuh neku viku u njihovoj sobi, a otac istrči na vrata i povikne majci:

— Ako mi opet spomeneš onu gospodju, pograbit ću te za glavu, pa ću njom udariti o zid! Jesi li razumjela?

Ja udarih u plač, a on rastvori vrata na mojoj sobi, te poviče: — Šuti, pater Brnja! — i otrči niza stube.

One sam noći ja prvi put spavao u velikoj bračnoj postelji, a u jutro sam se probudio na sasvim drugoj strani postelje, kod majčinih nogu. Pogledah je začudjeno i zapitah je:

— Ma, kako je ovo?

Njezine su oči bile velike, a dvije žute crte išle su od oči do ustana. Ne, više nije bila lijepa. Bila je omršavila i na licu su joj kosti iskakale.

Kad ustadosmo, ona me odjene u novo odijelo, pa otidje sa mnom pred kuću i ubere sa pergole jedan veliki grozd. Zamota ga u papir, pa mi ga dade i

reče, da to ponesem u samostan ocu Brnji i da mu rečem, neka nas danas pohodi.

Idući u samostan ja bih kljucnuo po koju jagodu tješeći se, da to on ne će opaziti. U samostanu me dočeka pater Fernando, pa mi uzme papir iz ruke, odvije ga, a kad vidje, da je to grozd, nešto promrmlja talijanski, pa mi ga gotovo baci u ruke. Zatim me uvede k Brnji u sobu. Na prvi mah ne vidjeh ga: bilo je zadimljeno, a on je stajao u kutu za stolom, nagnut nad jednom velikom knjižurinom. Kad su se vrata otvorila, okrene se prema meni i donese mi pod nos čibuk. Odmah su mi došle suze na oči. A on se razviče:

Ho, ho! A ti si to, mali; a? A kako si, a? A što si mi to donio? Ha, ha: veliki grozd groždja! Bravo ... Vidiš, kako si ti gracijozan. Nego (uzme grozd medju prste i zavrti njime), sve mi se čini, da si ga ti prvi načeo ... Jesi, jesi! Mislio si, da je pater Brnja ostario, pa to ne će vidjeti. Kaži mi pravo, koliko si jagoda otkinuo.

Ja mu rekoh:

— Čekajte, gosparu, neka se sjetim.

On me pogleda ispod oka, pa se nasmije i reče:

— Da, sjeti se! Evo, ja ću ti pomoći: jednu si odmah pred kućom.

— Jesam, gosparu.

— Jednu si navrh place.

— Jesam.

— A jednu si lijepo izio, kad si čekao dolje pred vratima, dok ti otvore. Je li tako?

— Tako je — odgovorih.

— Vidiš, kako se lijepo sjećaš! — reče on vese-

lo, pa nastavi: A sad hajde doma i reci majci, da ću danas doći k njoj. Adio.

Onaj dan majka je našla na očevu stolu jednu fotografiju. Ugojena žena, izbočenih grudi, velikih okruglih očiju i napuhnutih plavih vlasi gledala je nas s nekim podrugivanjem oko ustiju i pobjedom u očima. Majka je neko vrijeme sjedeći i držeći glavu medju rukama i polako prišla jednoj slici, koja je u krasnom starinskom srebrnom okviru na cvijetove visjela o zidu i prikazivala blaženu gospu s djetetom. Ona izvadi onu sliku iz okvira, poljubi je, a u okvir umetne fotografiju, te je objesi opet o zid. Na to se okrene k meni, pa me podigne i stane plesati po sobi, pjevuckajuć onu našu pjesmu:

Sokole pitomi
Nemoj se divljati,
Jer će ti vrijeme doć',
Pa ćeš se kajati.
Ti ćeš se kajati,
Ja ne ću hajati
Nego ću veselo
Niz more gledati.

Poslije podne došao je Brnja. Majka ga uvede u očevu sobu, te sjedoše razgovarajući se talijanski. Odjednom majka ustane, pa skine sa zida onu fotografiju i pruži je Brnji. On pridje k prozoru i stane pomno promatrati one crte, zviždućući sam sobom. Zatim podje k zidu i objesi je, pa zalati svoje crne rukave, kao da će da se s nekim tuče, i stane pred majku, koja je sjedila držeći mene u skutu. Brnja je počeo govoriti, iz početka polako, pa jače, pa opet polako, a ona ga je iz početka gledala u oči, pa poslije spustila glavu meni na rame i slušala uzdišući. Ja sam

jednako gledao starome u lice ne shvaćajući ništa: a kad sam vidio, gdje je Brnja počeo napokon skakati po sobi, vičući: F o r z a, f o r z a, f o r z a! — tada sam skočio i ja majci iz skuta, te skakao sobom vičući u sav glas: F o r z a! A kad sam vidio, da se osmjehnula, onda sam se još jače derao, valjajući stolce po sobi.

Brnja je išao za mnom, dižući stolce i smijući mi se. A kad je počeo mrak, pozdravio se s majkom i na vratima se okrenuo, pa opet izvalio onu riječ i otišao.

Nas je dvoje ostalo sjedeći uz prozor. Polako je padao suton i s njim je dolazio vjetrić u sobu, a u njemu je mirisalo more. Odjednom nešto zacvrkuta u sobi. Skočih, plješćući. Bila je uletila jedna lastavica, učinila krug po zraku i opet izletjela na prozor.

Nikša prekine pripovijedanje i nagne se nad more miješajući u njemu rukom. Neko je vrijeme trajala tišina oko njih. Prekine je jedna poveća riba, što se vrcnula ispred ladje, pa opet utonula u crnu vodu.

— Zubatac! — reče vlastelin.

— Da su mi sada osti! — reče demokrata.

Njih dvojica zavezoše prema gradu, a Nikša nastavi:

— Od onoga dana išao sam svako popodne k ocu Brnji. Kad bi sunce zašlo iza crkve, izlazili smo u vrt, da polijevamo cvijeće. On bi zalatio one svoje crne rukave, a ja bih spuštao u zdenac vjedricu na kolut, i grabio hladnu, gotovo mrzlu vodu i teglio vjedro, a onaj je kolut škriputao nada mnom i u zdenac padala kiša kapi iz vjedrice. Ja bih se nagnuo iznad zdenca upirući grudima u konop, ogledajući se u

vodi, a iza mene bi se u vodi ogledalo ono staračko lice sa nekim mladenačkim očima i sijedom kratkom kosom. Zatim bi Brnja smaknuo vjedro s ganča, pa bi trholio po onim malim putićima, posutim bijelim pijeskom i zalijevao jedan busen za drugim, razgovarajući se sa svakim cvijetom. A tu je bilo kraljica, pansâ, ljubidraga, beladone, fuksija — svega. Iz crkve je dolazio žamor molitve, a s njim kadikad miris tamjana.

Brnja se na to nije osvrćao, a kad sam ga jednom pitao, zašto on ne moli, on me nekako čudnovato pogleda, pa reče:

— Ne treba mnogo lizati oltare. Da mene netko svaki dan moli po jedan sat, ili bih dao sve, što traži, ili bih ga otjerao. Kao da Bog nema drugoga posla, nego bez prestanka slušati jezuvite. A kad je zalio jednu krasnu stolisnu ružu, okrene se prema meni, i reče:

— Vidiš, i ovako se Bog moli.

Jednom smo sjedali pokraj zdenca. Iz susjedstva zaorila je iz vesela djevojačkog grla ona pjesma, koju si ti malo prije zapjevao:

Srce moje, srce tvoje
U ljubavi zapleteno.

Brnja nagne glavu, pa se sam sobom nasmije i ponovi one riječi.

Tada ga ja zapitah:

— Kako to može biti zapleteno?

On ustade, pa otrgne dvije grančice od oleandra, i zaplete ih, te mi pokaže:

— Ovako, vidiš.

Jednom mi je pripovijedao, kako valja da uvijek — kad idem po ulici — gledam što se okolo mene

dogadja, ali tako, da drugi ne opazi, da ga promatram. Valja da se naučiš gledat sve okolo sebe, a ipak gledati preda se. To je iz početka malo teško, ali ćeš se s vremenom naučiti. A kad na putu pred sobom vidiš čovjeka, prati ga očima, promatraj, kakovim korakom stupa, onda razmisli, kakve si ti volje, kad onakim korakom stupaš. Kad si tako uradio i drugi i treći put, obaznat ćeš, kakve je ćudi taj čovjek.

Na to demokrat baci veslo, te skoči na noge vičući:

— Bezobrazno! Što se tebe mora ticati, kakav je tko, i kako ide. Jezuvitska bagra! Što je to njegov posao?

Nikša nastavi ne osvrćući se na demokratove riječi:

— Tako ćeš malo po malo upoznati ljude i, ako kada dodješ s njima u doticaj, znati ćeš, s kijem imadeš posla.

Tad vlastelin udari u smijeh i reče:

— Sad razumijem one riječi mojega djeda. Bio je deset godina mladji od Brnje, jedan put i pol teži od njega, a kad bi se njih dvojica pojačali u salonu, uvijek je Brnja djeda dotjerao do zida, pa bi mu on za večerom govorio, da ga je jezuvitski uhvatio.

Veslači opet zavezoše, a Nikša nastavi:

— Jedne večeri sjedali smo pod prozorom oca Fernanda, a on se pripravljao za propovijed. Prozor je bio otvoren i ja sam odjednom čuo ove riječi bačene nekim silnim patosom:

— A vi žene, žene! Za jedan mali časak što provadjate u zagrljaju muškarca, gubite kraljevstvo nebesko, koje je vječito!

Idući kući, razmišljao sam o crnijem riječima i pomislih, kako moja majka svake noći spava držeći mene u zagrljaju, a ne zna, koliko je time izgubila. Pomislih i na to, da će njoj Bog oprostiti, jer nije znala, ali meni ne će za to, što sam znao. Odlučih, da više ne smijem s njome spavati. One večeri ustadoh i polako odoh u svoju sobu, te se svukoh u tami i legoh. Malo kasnije čuh nju u drugoj sobi, gdje ide. Za tim se otvoriše vrata, ona udje u moju sobu i reče:

— A gdje si ti?

— Učinih, kao da spavam. Ona se prišulja k postelji, pa se nagne, da me zagrli i ponese u svoju sobu. Tada ja skočih iz postelje plačući i vičući:

— Ja ne ću više s tobom spavati.

A ona se zatrči k meni i uhvati me, te odnese u moju sobu govoreći tužnim glasom:

— Zar se i ti bojiš, da se ne nabodeš na moje suhe kosti!

—Baci me u postelju, te se ridajući u sav glas pruži na meni, a ja sam plakao i vikao:

— To je grijeh, to je grijeh!

Ona odjednom ustane i reče:

— Tko ti je kazao, da je grijeh.

— Pater Fernando — odgovorih.

Sutra dan nije me pustila k Brnji, a kad je jednom došao otac na objed i bio dobre volje, ona mu to smijući se pripovjedi. Tada on izvali na nju oči, pograbi nož i digne ga nad njom vičući:

— Pokvarili su mi jezuviti dijete! Zatim dotrči k meni i pljune mi na glavu, pa pobjegne iz kuće. Tad je, gospodo, puknuo onaj škandal, o kojemu su pisale sve evropske novine, a »Neue Freie Presse«

kako su jezuviti počinili grozotu na jednom djetetu. donosila je čitave stupce telegrama iz Dubrovnika, Tu je bio i jedan dopis potpisan: Der Vater des Kindes. Ja sam u Beču potražio one brojeve. Bože moj, šta li nije ondje bilo o Brnji. To nijesu bile riječi. nego je to bilo jedno usijano željezo, koje je deralo po živome tijelu. Svak zna, kako je stvar svršila. Jedne noći pater Fernando pobjegao je u trabakuli u Italiju, ali pater Brnja nije imao kamo da bježi, i poslije dva tri mjeseca bečke su novine javile, da je u Dubrovniku umro poznati otac Bernardo, čije je ime u zadnje vrijeme prošlo Evropu, spojeno s onim škandalom kvarenja djece. Tako je ime jednog našeg učenjaka postalo odjednom sramotište, na koje je Evropa pljuvala. Zakopali su ga obnoć, jer su se vlasti bojale nereda. Eto, tako je to bilo. Ima dvadeset godina, što je Brnja preminuo, a njegovo se ime i danas spominje u gradu zajedno s uspomenom na onaj škandal. Ja bih htio da žigošem tu uspomenu, ali se bojim, da tako ne žigošem sebe. I ne znam, što da radim.

Ladjica je već ulazila u luku, a obalom se šetali gradjani, uživajući ljetni noćni hlad.

Tada ustane demokrat i poviče:

— Ja znam, kako ću. Daj mi bocu s vinom.

Matematičar mu je pruži, a demokrat digne kapu. Tada svi trojica ustadoše, a demokrat poviče:

— Pijem za svetu uspomenu oca Brnje!

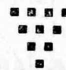
To ponovi vlastelin, a za njima Nikša. Iz početka su se ljudi zaustavljali slušajući; a kad razumješe, o čemu se radi, počne medju njima smijeh pucketajući kao vatra, kad se hvata suha granja.

Vlastelin sjede i reče:

— Glas puka, glas sina Božjega!

— Da! — reče demokrat, ali glas puka prosvijetljena, glas puka, koji ljubi istinu.

— Dobro, dobro, — reče vlastelin. Nego me je sve strah, da nas na obali ne dočekaju žandari...

POD KRSTOM.

Ono je popodne Flaminije čitao Platona. Cijeli je Jerusalim bio opustio, jer je svak pohrlio, da vidi muku Hristovu. — Flaminije je čitao, a kad je pročitao ovo: »Samo Bog može da pošlje nekoga, koji bi mogao preokrenuti običaje ljudske, drukčije ne bi uspio nitko« — tada zatvori knjigu i ustade.

Ono je popodne bila oluja i vjetar tako jak, da se u hramu Irudovu razderala velika zavjesa. Ali sada je nebo bilo opet vedro, a na zapadu se gubili crni oblaci, kao crne trepavice na velikom modrom oku.

Narod se već vraćao sa stratišta. U Flaminijevu klijet ulijetala je vika i žagor ljudi, sve smiješano sa cvrkutom lastavica.

S njegova prozora vidjela se velika, crna masa Irudova hrama i laštila se od kiše, a iza nje sav lijevi dio grada. — Iza grada je pucao vidik na suh i pust prostor, po kojem je rastao tu i tamo gdjekoji aloj, i maslina, jer njoj malo zemlje treba.

Dok je Flaminije s tugom na srcu gledao onaj svagdanji vidik, pod njegovim su prozorom prolazili židovi i raspravljali o dogadjaju.

Flaminije posluša; a jedan Židov poviče:

— Uvreda, uvreda, da takva nije od vremena Nabukadnezarovih zatekla Izrailja...

— I ja velim; ali što ćemo? Kajafa je Pilatov čovjek.

— Jozua, kaži ti svoju — reče jedan.

— Ja ne vidim nikakova dobra od vašega protivljenja — reče Jozua, pa dometne: — Vi znate, da bih ja medju vama najprvi ustao na obranu Izrailjevu, kad bi zato bilo prigode.

Nastade strašna buka, a jedan povikne:

— Neka govori Mardohaj!

Nastade tišina, a Flaminije čuje jedan piskutljivi glas:

— Zaista, zaista vam kažem: uvreda je onom daskom nanesena cijelomu Izrailju. I kad bismo onu dasku s Hristova krsta zakopali u zemlju, pa pustili preko nje vodu, neka dere tisuću godina — pa da ta voda presuši, a na onom mjestu, gdje smo zakopali dasku, da procvate ljubica, pa da koji iz plemena Judina ubere onu ljubicu i da je prinese pod nos i tada bi još mirisala uvreda, koju nam je danas nanio Pilat.

— Dobro si kazao! povikaše Židovi. — Ali što ti svjetuješ?

A Mardohaj nastavi:

— Ja svjetujem, da se večeras sakupimo svi u sinagozi i da sastavimo zvanje ovako: Pleme Rubenovo, Šimunovo, Levijino, Judino i ostala plemena Izrailjeva pozivlju namjesnika Cezarova, neka s krsta Hristova ukloni onu tablicu, na kojoj je napisano: »Isus Nazarenac, kralj židovski«, i neka metne drugu: »Isus Nazarenac, samozvani kralj židovski.«

Židovi odmakoše slažući se, a Flaminije pljune kroz prozor i reče sam sobom:

— Lues judaica! Samo deset dana da mi Cezar dade vlast nad vama, ja bih vam pokazao, da je ono bio veliki prorok, jer vam od Jerusalima ne bi ostao ni kamen na kamenu.

Izadje iz kuće. Mimo njega su prolazili čopori sadukeja, farizeja i trgovaca; a netom bi opazili Rimljanina, počeli bi govoriti ispod glasa, mašući misterijozno rukama i pogledujući ispod oka na nj.

Flaminije je opazio u tome novu vrst židovskoga draženja. Onijem šaptanjem htjedoše mu tobože pokazati, kako svaki čas grade planove o ustanku, kako su svi spravni, da rimskoj državi dadu težak udarac.

A Flaminije je hvatao za svoj kratki široki mač, prinosio ga na svoje široke grudi, i prolazio mimo Židova zvekećući njim.

Malo dalje sastane se s vojnicima, koji su nosili na kopljima komade židovskijeh haljina. Majke su vikale djecu u kuću i zatvarale se, da se ne bi počem one haljine takle djeteta, jer se držalo, da bi ono dijete poginulo istom smrti. Djeca su bježala pred haljinama Hristovim i pred haljinama lupeža. A tada je medju Rimljanima bilo veliko veselje.

Flaminije izadje iz grada i uputi se prema Golgoti.

Pred njim se dizao gô kuk, sam kamen, a medju kamenjem se provijao put vodeći na stratište. Bijaše oživjela pod suncem ona sura golet; a Flaminiju se onaj kraj učini kao jedna velika i suha dojka. Za njim je ostao Jerusalim.

Krene onijem putem, razmišljajući o Hristu. Flaminije je znao nešto ondašnjeg židovskog jezika i

slušao bi ga, kako je ljudima govorio, da je sin čovječji; a kad bi ga Židovke zapitale:

— Čiji si sin, Galilejče? — on bi se osmjehnuo: — Sin Marijin, kćeri jerusalimska. Zabavljao je njihovu djecu, a one su mu nosile mlijeka i hljeba.

U ono vrijeme bilo je mnogo i glasovitih učitelja u Izrailju. Bio je Juda, sin Sarifejev, bio je Matija, sin Margalotov, bio je Jaohonahan: ali oni su bili više egzaltirani fanatici zakona Mojsijeva ili mržnje. Jedini je Hrist govorio o ljubavi.

A Flaminija je jednom ljubav bila opekla kao ljutica. Njegova je majka bila Rimljanka staroga soja, i htjela je da joj sin bude drugi Katon. A kad bi je pedagozi našli na forumu s dječakom, govorili su joj:

— Terencijo, ti si — Zeusa mi — rodila čovjeka Rimu! — Ona se tijem ponosila i sama ga učila životu. Ali najviše se bojala ženâ, da joj ga ne ugrabe, i ne postane njihovim plijenom. Crne riječi sipala je na njih, trovala svaku njegovu misao o ženskoj ljubavi i trgala svaku klicu, koja bi se začela pod okom rimskijeh djevojaka.

Kad je jednom sjedio sa sestrom za stolom i vidio da je blijeda, ali nježnijeh očiju kao nikad prije, zapita je:

— Celija, što si tako blijeda?

A ona obori glavu i pogleda ga s prijekorom u očima.

Tada skoči Terencija i reče:

— Kaži mu, zašto si blijeda.

Ali je Celija plakala i nije htjela da kaže. Tada je Terencija sadrla s nje tuniku i pokazala je sinu:

— Vidiš, kakva je žena! — A on je odvraćao glavu, da ne vidi kakva je žena.

Tako je Terencija odgajala svojega sina; a kad je postao čovjek — prvi put se zaljubio i zaljubio se u prostitutku, židovku.

Bijaše ga osvojila svojim crnim pogledom i čvrstim crtama na licu. I on je govorio sam sebi: Zašto da i ja ne ljubim ženu? Ako mi se mili plavet nebeska u svojoj veličini, zašto da mi se ne mili plavet ženskijeh oči? Ako ljubim crnu noć bez mjesečine, zašto da ne ljubim crni pogled žene? Ako žudim zlato zemljino, zašto da ne žudim zlato ženine kose; ako želim mač sa drškom od crne revovine, zašto da ne želim crnu kosu ženinu?

Nadje je jednom u zagradju, a ona ga zapita, što hoće od nje?

— Da te samo gledam, — reče Flaminije. Tada se ona nasmijala i otišla; a ono veče pitala ga je Celija za stolom:

— Flaminije, što si tako blijed? — Majko, rastumači mi to, jer i ja bih htjela, da mrzim muškarca. A Terencija pogleda na sina, te uzdahnu:

— Vidim, ti sinko ljubiš! Znam i koju. Ljubiš Gaju, pretorovu kćer. Ona je jednostavno pletena, a to je znak, da je sredjene glave. Dobro si izabrao, sine.

— Ali ja ne ljubim pretorovu kćer — reče Flaminije.

— Onda ljubiš Semproniju. U nje ima mnogo braće i uživaju glas na forumu. Ti ćeš uza njih postati veliki čovjek.

— Ne ljubim ja ni Semproniju, — reče Flaminije.

— Možda ljubiš Atiliju. Ona je imućna i s njom ćeš prije postati konsulom.

— Ni Atiliju ne ljubim.

Tada je Terencija cijelu noć razbijala glavu o tome, koja je to zavrijedila ljubav njezina sina.

Celija je brala cvijeće po Aventinu i nosila ga bratu, da ga dade njoj. A jedan dan bacila mu je ruke oko vrata i rekla mu je ovako: — Vidiš, Flaminije, kad bih ja izgubila svoje oči, ne bi mi bilo žao, jer bi me ti vodio; kad bih izgubila svoje noge, ne bih žalila, jer bi me ti nosio; kad bih i ruke izgubila, i to mi ne bi žao bilo, jer bi me ti hranio; ali tebe da izgubim, sve bih izgubila. Kaži mi, tko je ona. Ja ću poći k njoj, dovest ću ti je. Kaži, gdje stanuje?

— Kod Galbe.

— Kod Galbe!

— Da.

— A što radi kod njega?

— To ti ne umijem kazati.

— A tako! A ono cvijeće, što ja berem?

— Mećem joj svako veče pred vrata, a Galba izidje jutrom i popleše ga nogama svojijem.

Drugi dan sastao se s njom za gradom, a ona je došla k njemu i kazala mu:

— Ti mene ljubiš, Flaminije.

— Ljubim.

— A znadeš li ti, da sam ja skupa, veoma skupa, Flaminije?

— Znam.

— Moja je ljepota kao psalam: moji su zubi kao stado ovaca jednakih, moje su usne skrlet, a moj je vrat kula Davidova i njedra su moja dva laneta blizanca; — a ti sve to hoćeš da dobiješ ljubavlju svojom. Mani se! Ja se ne davam; ja se prodavam onome, koji mene ljubi, a kupujem onoga, koga ja ljubim. I ako Flaminije ti doneseš toliko zlata, ko-

liko ja težim, kad ustanem iza stola Galbina — bit ću tvoja.

— Ali ja ga nemam.

— Pa jesi li ti gori od Ligarija, koji je donio anfore zlata iz Španije; jesi li gori od Licinija, koji je donio anfore zlata iz Britanije, ili si gori od Lucija, koji je orobio Mezopotamiju. Budi Rimljanin, Flaminije — Rimljanin.

Tada je Flaminije ostavio gospodju majku i sestru svoju i lutao Germanijom; a šiljak njegova mača bio je svijeća, kojom je tražio zlato po zemlji germanskoj.

Jednoga dana namjera ga je namjerila na dom bogata Germana i drevnog junačine. Ležao je glavom u skutu ženinu, a ona je plela njegovu dugačku kosu i zapletala iz njih pletenice. Na njemu su bili veliki zlatni nakiti i dokoljenice zlatom izvezene.

On je ušao kao lupež u njegov dom; a German je podigao glavu iz skuta ženina, pogledao i skočio kao ris na Flaminija. Tada je skočila i žena na noge i viknula mužu:

— Ubij ga! Ja te gledam...

German je navalio žestok i silan, a Flaminije ga je čekao hladno — i zatjerao mu mač u srce. Tada je ona vrisnula i potrčala k ognjištu i uhvatila se desnom rukom za nj.

A njezine su oči bile tužne i zastrašene, lice blijedo, i duge raspletene žute kose padale su po pepelu.

Flaminije pogleda na nju — te izidje iz kuće... Nije on bio stvoren za to da donese u Rim anfore zlata, da se oženi kćerju senatorovom i nabavi za priležnicu kakvo žarko voće s istoka. — U to se oglasila buna u Aziji, a on je prešao u Jerusalim.

Flaminije se peo polako uz Golgotu i putem brao šturo i rijetko cvijeće, koje se pomaljalo po škrapovima. — Tada se sjeti, kada je ono prvi put vidio Hrista.

Bio je plav i lijep; lice mu je bilo nešto tamno od sunca, a kad je govorio, osvajao je više svojim mirnim gestom, nego riječi. Flaminije se nasmije sjetivši se, s kolikim je uvjerenjem tvrdio Židovima, da se ljiljanu i vrapcu ne treba brinuti za hranu i odijelo, jer se za njih brine njihov otac, koji je na nebesima.

— Da si ti bio u Germaniji, pa da si zimi gledao, kako se jutrom na putu nadje stotine ptića — sve mrtvo od gladi i zime, vidio bi, koliko se za njih brine njihov otac, koji je na nebesima.

Ali od onoga dana ostao mu je u srcu kao veliki i dobri prijatelj, kadno je gladan otišao glasovitoj raspuštenici Mariji od Magdale i sio za njenim stolom. Farizeji se sakupiše pred vratima i njihova je skepsa dozivala Mariju, neka se pokaže. Tada se ona pokazala u svoj svojoj ljepoti; a iza nje se pomolilo mirno i sveto lice Hristovo i kazalo Farizejima ovako:

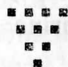
— Ovoj je ženi prošteno, jer je mnogo ljubila.

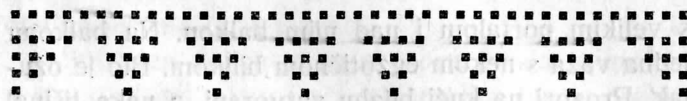
Farizeji se nasmijaše; ali je Flaminije shvatio visinu one duše, koja je kazala onake riječi.

Otada ga je pratio u njegovu obilaženju gradom, smijući se njegovu razlaganju i ljubeći njegovu dobrotu.

I kad je došao navrh Golgote, vidje tri krsta. Začudi se, jer nije znao, da će s Hristom biti raspet još netko. Pristupi, da položi cvijeće pod Hristovim krstom. Ali grozne patnje mučenika bijahu izobličile

njihova lica — nešto veće, a nešto to — i Flaminije nije znao, koje je Hrist. Potraži onu tablicu, o kojoj su mu se pod prozorom prepirali Židovi, ali je nadje pod nogama razbijenu. Promatrao je neko vrijeme skanjivajući se, pa se napokon riješi i metne cvijeće pod krstom Hristu s lijeve strane.

JEDAN AKT.

Sjedalo je nekoliko umjetnika oko boce vina, a jedan reče ovo:

— Lijepo je, kad sjediš udobno zavaljen i kroz rumenilo napunjene čaše gledaš na svoju prošlost. Hoćete, da vam pripovijedam jedan akt, nag, bez nakita — kakva ga je Bog dao?

Bila su zla vremena, a ja sam uzeo ovu formulu: ogradi oko sebe obruč i ne daj nikome u nj.

Našao sam sobu u R— ulici. Nije bila nečista, ali daske na podu bile su prognjile i pune mrlja, koje nosi sa sobom starost.

Osjećao sam, da padam. Domalo će mi postati meko pod nogama, pa kaljuža — i ja sam se na to bio privikao gledati kao na nešto, što valja da dodje. Samo je na duši bilo neko drhtanje pred neizvjesnosti, kao u zatonu nekoliko časaka prije zla vremena.

Samoća je mrljala svojim pjegama dušu i progrizavala me; a kad bi mi dodijala, nabavljao sam vina, zatvarao se u sobi, pa se opio bez svijesti, izlazio na ulicu, pa tražio žene i vraćao se kući trijezan i prljav. Bio bih bez sumnje propao.

Jedne večeri stajao sam uz prozor, a preda mnom gotovo vis-a-vis bila je jedna oveća jednokatnica

s velikim portalom i nad njim balkon. Na balkonu jedna vaza s nekom egzotičnom biljkom. Bio je ožujak. Prozori na kući bijahu zatvoreni, a neka tišina, neki gospodski mir vladao je cijelom kućom.

Vidjeh gdje je iz onog portala izašao jedan starac, elegantno odjeven, vitak i uspravan, s naočarima, s brcima à la Vilim i sa štapićem u ruci. Podje niz ulicu.

— Gospodar, — pomislih.

Jedne večeri, bilo je u maju, oko deset sati. Nijesam palio svijeće, već onako naslonjen na prozoru gledah niz mirnu ulicu. Bio sam opet dobio neku vrstu mira u duši i počeo malo raditi.

Jedan je prozor na onoj kući bio otvoren, i u sobi bilo modro svjetlo. Odjednom počne klavir, ali polako i pridušeno.

Oni su mi akordi padali na dušu kao cjelovi. One lagane note prodirale se kroz moj željezni obruč, postajale moje, a na dušu padao mir i neka želja, da zaronim glavom kome u skut i da se napripovijedam.

Malo zatim počne pjevanje; ali isto tako polako i pridušeno, oblijem ženskim baritonom. Pjevala je jednu Heineovu pjesmu sa Shumanovim notama. Ja sam tu pjesmu znao; činila mi se kao neka topla jeka iz prošlosti. A kad je pjesma svršila, pomislih da zapljeskam, ali se ustavih, očekujući još jednu. Nakon malo klavir zaigra opet, a ona zapjeva polako i čeznutljivo:

Lehne deine Wang an meine Wang

A ja se uspravih i nastavih:

Dann fliessen die Thränen zusammen

Pjevanje prestade, zatim se prozor zatvorio, a

ona se pjesma opet pjevala.

Sutradan vidjeh je na prozoru. Imala je grahorastu kosu, tako isto i oči, ali ten lica bio je osobit, nešto tmast, kao u primorske djece, kad ih u junu prva žega opeče.

Pogledasmo se, a na to se ona okrene i otide s prozora.

Jeste li kad vidjeli na prutu od loze one zelene vitice, koje izrastu na nemjestu, te se osuše, ako ne nadju, oko čega da se oviju. Tako je izrasla moja ljubav prema onoj djevojci. Prvi kolut, kojim sam se opasao oko nje, bio je onaj pogled. A sada slušajte, kako se razvijala ona vitica.

Jednom je sastah na ulici s ocem. Ona se primakne k ocu i nešto mu reče, pa se počne smijati. Starac se okrenu, a ja sam gledao, kao da me se to ne tiče. Imala je krasan bijeli zatiljak i korak nešto tvrd, jednom je nogom stupala odrešitije i to joj je davalo neku gracioznost u hodu.

Drugi se put sastadosmo. Ona me pogleda, pa se nasmije i uhvati se s njim ispod ruke. Udari mi krv u glavu, a kad sam prošao, zaustaviše se i gledahu za mnom. Išao sam ravno, ali sam osjećao na sebi onaj pogled i noge me nijesu slušale.

Sa mnom započne novi život, koji se vitičio okolo one djevojke. Radio sam veselo, i nije mi više bila teška samoća, više se nijesam osjećao sâm i nije me više mučila misao, što se u cijelom gradu svi dimnjaci puše, a ni u jednom se loncu ne kuha za mene ni jedan mali komadić mesa. To mi je sve bilo jednako. Ja sam ljubio — i basta.

Radio sam najradje obnoć. Uživao sam, da će ona pogledati kroz prozor i vidjeti u mojoj sobi

svjetlo — a u svakoga tamno. He, bilo mi je dvadeset godina! — Bilo mi je žao, što ne znam vijolinu, jer bih oko ponoći bio otvorio prozor, pa zasvirao, a to bi se zacijelo njoj svidjalo.

Jedan mjesec ne platih stanarine, a gazdarica počne lupati vratima u pokrajnoj sobi. Znala je, da mi to smeta.

U meni se budila fantazija; ali ne ona fantazija, koja stvara maglu i neodredjene oblike, ne, nego fantazija, u kojoj je sve bistro kao vrelo, a u njoj se stvaraju krasni lucidni oblici i misao u njima gori kao duša.

Ali tko je ona? — Ona je za mene bila kao ona biljka na balkonu, egzotična sa svojim jesenskim bijelim cvijetom, ali nepoznata imena.

Tako su mi prolazili mjeseci. Ona je mijenjala odjeće; a ja sam gradio Alhambru, u kojoj je ona bila sultanija. Tu je lavlje dvorište, vrata sa prelomljenim lukom, krasni, visoki, zavijeni lukovi — sve iz alabastra, jedna cijela šuma stupovlja. A za jednim stupom sakrivena je ona u bijeloj odjeći, da se ne oda. Ja idem od jednog stupa do drugoga, zavirujem, tražim je; mjesečina pada u trijem i po njemu iskrsne druga cijela šuma crnih stupova — i ne mogu da je nadjem.

Tako su, velim, prolazili mjeseci.

Jedne večeri, ljeti, sjedao sam uz prozor pušeći. Ona se pokaže u sobi, otvori prozor, pogleda me, pa je nestane; a malo zatim čuh dva akorda one Shumannove skladbe sa Heineovim riječima. Na to opet dotrči k prozoru, nasmije se glasno i zatvori ga.

Ljubio sam, braćo, ljubio! Bio sam sasvim zapustio one male brige, koje otimlju dane čovjeku.

Smršavio sam, ali me to nije plašilo. Veselila me pomisao, da će ona pomisliti, da ja za njom ginem. Ali ja za njom nisam ginuo, jer od nje nisam više ništa ni tražio. Sjećam se, jedan put, kad nabavih novo odijelo, pogledah je u oči. Ah, ljubav, ljubav — i dvadeset godina. Pijmo braćo! —

A sad, gdje sam ono ostao? Aha, bila je došla zima. Jedne večeri idući kući vidjeh je, gdje ide s ocem u kazalište. To mi nije bilo drago. Pomislih: Bog zna, koliko je puta ona bila u kazalištu ili na plesu, a ti misliš, da ona gleda kroz svoj zatvoreni prozor.

Kad udjoh u sobu, sjedoh na krevet i osjetih se bijedan. Ljubav je, pomislih, jedan luksus. Kao gozba, kao krasno odijelo, kao udoban namještaj. To je sve za mene bio luksus. A ovo u meni — to je samo tlapnja; cvijeće bez mirisa, koje raste po barištu. Ona ne misli na mene. Idem spavati.

Svukoh se. Odjednom mi pade na pamet, da svučem i malju. Bilo je prošlo prilično dugo vremena, dapače, ako to vrijeme omjerim današnjim kalendarom — bilo je prošlo prilično dugo vremena, što je nijesam bio oprao, pa je dobro iscijedjenu razastro pod plahtom, da mi se pod tijelom osuši. Taki je bio moj običaj. Spavao sam na rublju, a jutro je bilo suho. Ali s maljom je teže bilo. Bila je vunena, te je trebalo na njoj i tri noći spavati, dok se dobro osuši. Zato sam je rijetko i prao. Svukoh je, te — nehotice počeh je iznutra pregledavati. Opazih na vuni nešto sitno i žuto. Boga mi — bila je uš. Jedno malo stvorenje, nikakav plod moje fantazije, nego dijete moje vruće krvi i nečiste malje. Poblijedih. Ta nije moguće. Nije, nije, to sam negdje jednu uhvatio. I stadoh

tražiti s uvjerenjem, da više nema ni jedne. Prevarih se. Nadjoh još jednu.

Evo je! — kliknuh sam sobom, kao da nekoga zovem, da konstatira. Bila je žuta kao kakva sitna, sitna kapljica šampanjca, a na vrh tijela davala joj je draženst jedna mala, crna piknjica — kao fini madež.

Ja sam uvijek prije sna čitao Shakespearea, koji me je čekao na mojem k o m o n ć i n u kraj postelje, otvoren na onoj strani, gdje sam sinoć ostao.

Metnuh je na Shakespearea. Bio je upravo prizor iz »Romea i Julije« na balkonu. Metnuh je na Montegnov balkon i stadoh s nekom živom radoznalošću tražiti dalje. Što se smijete mojoj radoznalosti? Bože moj, svi smo rodjeni od žene; zašto da i ja ne budem radoznao?

Učini mi se, da sam opet našao jednu; ali se prevarih. Bile su tri, dvije velike i jedna mala. Kako vidite, kod njih je prošlo bilo doba nomadskoga života, te su već stvarale obitelji, obradjujući intenzivnije svoje zemljište.

Poredah ih po »Romeu i Juliji«. Tražim dalje i doskora se namjerih na jednu veliku skupinu, mnoštvo. Sám Bog zna, što je ono mnoštvo ondje radilo. Možda je ono bio kakav idealni parlamenat. Napredan narod.

Tada mi na oči navreše velike uši srca, te padahu po onoj živoj vuni.

Skočih i bacih malju u ormar; pa se odjenuh i pobjegoh iz kuće.

Dodje mi na pamet, da se okupam. Ali gdje, gdje, gdje?

Potrčah prema Savi. Kad sam bio ispred kazališta, činilo mi se, da mi se one dvije svjetiljke rugaju:

— Kud bježiš ti. Unutra je ona. Unidji, pogledaj!

— K vragu! — viknuh sam sobom, te odjurih niz savsku cestu. A kad sam došao na Savu, svukoh se, pa zaronih jednom, pa još jednom. Bilo mi je kao da mi se zabolo u tijelo milijun studenih iglica.

Okupah se dobro. Zatim okupah košulju, ižažeh je i navukoh na sebe. To se isto dogodilo gaćicama...

Vraćao sam se polako kući. Osjećao sam, kako mi gori tijelo. Metnuh ruku pod prsluk: košulja se već bila gotovo osušila.

»Čist, čist! — govorio sam u sebi, tješeći se. A kad sam bio pred kazalištem, već su one dvije svijeće bile utrnute. »Sabejska kraljica« bila je svršila i glumci su išli u kavanu pravdajući se. Stizao sam ljude iz kazališta; a blizu moga stana stignuh i njih.

Išli su drugom stranom trotoara, a ja polako za njima. Odjednom njih dvoje pogleda na moj prozor. Ona nešto reče. Nasmijaše se oboje. Tada prodjoh i pogledah na njih. A za sobom čuh riječi onoga starca:

— Heute ist der Herr nicht so pünktlich...

Udjoh u kuću, govoreći sam sobom:

— Švapska mrcino!

One sam noći krasno spavao. A prije nego zaspah, pomislih: Njoj je lijepo Bog dao, a mene je učinio rasadnikom gamadi. Budi mu na vijeke slava i hvala!

Padoše mi na pamet riječi jednoga seljaka:

— Tko je ušljiv, pa u raj ode, bio je ušljiv ovamo, bit će i tamo.

Nasmijah se i zaspah.

Nekoliko vremena zatim odoh na more, i u njemu utopih sav svoj prijašnji život. Kad se vratih u Zagreb, njih više nije bilo u gradu.

Jednoga dana izadjoh u jednu varošicu pokraj Zagreba. Tumarajući vrtom, opazih pred sobom onoga staroga, uvijek elegantna, fina, s crnim štapom u ruci.

Pogledasmo se. Tada on udari u smijeh mašući štapom, i pridje k meni. Poklonih se. A on mi pruži ruku i reče:

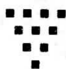
— Jeste li još uvijek onako točan?

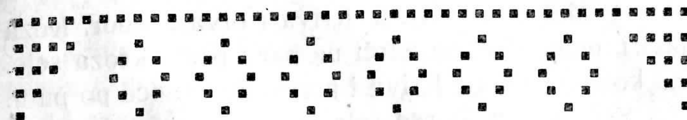
— Nijesam; ali s kim imam čast.

Imenuje se. Već sam zaboravio; ali ime bilo je nekako latinsko. Rekao je, da je feldmaršallajtnant. Provedosmo lijepo vrijeme, a kad smo došli s razgovorom do njegove kćeri, starac se zaustavi, pa uzdahne i reče:

Moja Lena! — kao da za njom žali. Valjda se bila udala.

Pijmo gospodo! Šta je meni stalo, što sam bio ušljiv, kad sam ja ljubio feldmaršallajtnantovu kćer.

JEDAN ŽIVOT.

Tako je njoj bilo jedno petnaest godina; a kako je bila šepava — zvali su je: Kriva. Živjela je kod rodjaka, jer u nje nije bilo roditelja u životu, a sav joj je rad bio, da tjera kozu na pašu.

Rano — prije zore — ustane Kriva, te se u onoj nevidjelici primakne k ognjištu i razgrne prstima jedan gradac pepela, dok se ne pokaže zapretani ugarak. Tijem nažeže uljanicu, objesi je o zid, te se stane hitro odijevati, šapćući očenaš, koji bi na čas prekinula zijevom, pa odmah dodala: Ah, Bože, Bože moj! . . .

Zatijem napali luč, a preko luča nabaca suha pruća. Pruće pucketa, dimi se, a Kriva tare dlanom oči i odvraća glavu. Na to pristavi lonac s mlijekom, uzme svijeću u lijevu, u desnu uzme žličicu, te pazi preko žlice u lonac, kad će da provre . . . Plamečak od svijeće drhturi po njenoj crnoj kosi, po zaobljenom ispod čupelja čelu; a vatra liže oko lonca, te obasjava Krivoj žilavu, krivu nogu, koja proviruje ispod zakrpane suknje.

A zora se probija kroz pukotine starijeh borovijeh vrata. Kriva ih s velikom škripom otvara. Na glas vrata odgovara u oboru glas koze.

— Moja! — zove je Kriva i otvara obor. Koza izviri, ogleda se, pa istrči na put i podje kroza selo. Za kozom pristaje Kriva i preskače lokvice po putu.

Selo spava. Usred sela je crkvica a nad njenim oštrim zvonikom svêde zvijezde. Ako je tko sinoć naredio Krivoj, da ga mimogred probudi, to je njoj veliko veselje. Uzme kamen, te se primakne k vratima i osluškuje. U kući stoji hrkanje, a Kriva se raduje, što će u čas ona to razbiti i smijući se udara kamenom u vrata.

Hrkanje zapne, zatijem se čuje dugi, dugi zijev. Kriva se smije i kuca naprijed.

— Nosi te vrag, Kriva! — viče glas onaj iz kuće.

Tad ona baci kamen, te potrči za kozom. A koza bijaše stara i vrtoglava. Odjednom bi se stala okretati oko sebe, kao da će da se ugrize za rep, da onda skoči trupačke, te preko kamenja... A Kriva nabada za njom i viče:

Moja, vrati se!

Tako bi se Kriva u onom trčanju ugrijala, a bluza se na njoj raspela, pustila jutarnji vjetrić Krivoj u njedra, a dvije se pole na bluzi omahivale kao dva zakržljala krila.

Po otoku su humci obrašteni česvinom i borjem i maginjama, a negdje se nadje i lovorike i rašeljke i po gdjekoji javor. A ostalo — grm.

Kriva je svakoj šumici bila vješta, i znala je za sve lokve, u koje se cijede kiše s humaca.

U gusteži kod jedne lokve poklekne Kriva, te se umije. Na to obrati lice prema vjetru, neka joj se suši. Zatijem opere noge, pa podvije suknju oko svojih nagih listova, te sjedne ukraj grma. A koza brsti uokolo.

Kriva izvadi iz džepa komadićak zrcala, te ga namjesti medju dvije grančice u grmu. Na to izvadi svoj krnjavi češalj, metne ga u skut, pa rasplete jednu pletenicu, rasplete drugu — dok joj se sva kosa ne prosu po ramenima. Tada lijevom rukom uhvati za jedan bič kose, a desnom ga stane polako raščešljavati. I tako češljajući se i držeći glavu naklonjenu gleda u skut i pjevucka:

Čekam dan, čekam noć,
Kad će mi dragi doć...

Medjutim sunce osvaja humak i kroz borovo granje padaju velike lokve svjetla Krivoj pod noge.

Tad ona ostavi češalj, pa uzme zrcalce i stane ga okretati prema suncu. Odraz od zrcala udarao je po drveću, po kupjeni i po kozi. Koza bi na čas blenula u onu svjetlu točku, što oko nje poskakuje, pa opet nastavila pašu.

To je Krivoj bila najveća zabava.

Napokon splete kosu u kolač oko zatiljka, pa razmahne glavom i rukama, kao da se pita:

— Što sad?

Pod borjem ima uvijek stelja suha lišća. Suho i sklizavo. A Kriva zavije oko sebe suknju, pa se skliže i pjeva u sav glas.

A težaci zaustavljahu na čas kopanje i govorahu jedan drugome:

— Pjeva Kriva.

Kriva je i čarape plela. Ali je to sporo išlo, jer ih sebi nije baš nikada splela. Uvijek je bila bosonoga, a kad bi je koji težak vidio, gdje skače bosijeh nogu po kamenju za kozom, doviknuo bi joj:

— Skoči, Kriva! Kad taj par podereš, kupit ću ti ja drugi.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Srijedom i subotom ide pošta po otoku. Stari poštar Tome ustane prije zore, da obredi sela. Hiti mu se, da što više puta ugrabi pred suncem. U onoj kožnatoj torbi, što je Tomi visjela preko ramena, teško da je što drugo bilo do novina za popove i za učitelje po otoku.

Na Tomi nema ništa službeno osim torbe i b o n e t a (kape). Ide bez kaputa, a od prsluka do gaća vidi se košulja, jer je Tome nešto pognut. O lijevom bedru nosi torbu i preko rog. Ide rashodno, razmećući nogama, noseći ispod pazuha ombrelu.

Osim plate poštarske u Tome nije bilo ništa drugo, ali je ipak bio vidjen čovjek. On je jedini medju težacima čitao novine, te na veče pripovijedao što je novo po svijetu, služeći se novinskim riječima, da se jače dojmi.

Težaci leže pred kućom izmoreni radom i žegom, a Tome im pripovijeda, kako će ove godine vinsko pitanje uskomešati veliku prašinu medju gospodom.

— I zadušilo ih da Bog da, kad nam ne dadu živjeti — uzdiše jedan.

— Skranje je vrijeme, da se u tom pravcu nešto počne — nastavlja Tome.

— Tako ti je, kume, Boga mi — odgovara jedan iz družine.

Tada Tome skače:

— Ali tu nije dosta: reci pa uteci! Nego ovako, na: i udari pesti o kam.

— A da ne bude to, kao ona o loncu! — prekida jedan skeptik griskajući duhan.

Tako je Tome hodio onu srijedu, koseći ombrelom paučinu preko puta.

Medjutim se na vrhovima pokaže rumena svjetlost, spuštajući se polako nizbrdo.

Tome izadje na čistinu, pa izvadi iz torbe jedne novine, smakne s njih omot i spremi ga u torbu. Zatim natakne naočari navrh nosa, razvije list i čita....

Sunce se već bijaše spustilo u dolove, od vjetra ni daška, a s kamenja se odbija žega. Kriješovi se oglasuju svojim suhim glasom. Ptice nigdje na oči. Kad i kad se iza medje javi nervozno klepka o mazginu vratu, ili što vekne koza...

Tome dočita, pa opet natakne omot i novine spremi u torbu. Na to prepriječi kroza šumu, da se ugne ispred sunca.

Kad je bio kroz borje, namjeri se na Krivinu kozu. Zatim vidje na drači prostrtu suknju i bluzu, a s njih se još cijedi voda.

— Tko to ovamo nosi na sušila? — zapita sam sebe i pogleda uokolo.

Uz borić stajaše Kriva u košuljici, gledajući zaplašena, tko to ide.

Tome je vidje, zaustavi se, okrene se na jednu stranu, na drugu, pa pritrči k djevojci.

Uhvati je za ruku. Ona ga odrinu. Tome posrne, pa opet priskoči. Kriva ga opet odrine. Bez treće, bez sreće — Tome priskoči i treći put.

— Ma što hoćeš? — reče Kriva i tako ga potisne, da je gotovo pao.

Tada se Tome zaustavi:

— Kruh!... Sramota! — pomisli, pa reče:

— Ču li, Kriva! Ako to kome kažeš, ubit ću te ovijem rogom.

— A ja ću kamen, pa tebe u glavu, nà!...

— Zapamti to!

— Zapamti ti!

A lijepo je bilo ono mezimče šume, sa svojim divljim crnim očima, u čistoj, bijeloj košuljici.

Tome se spusti u selo. On je bio jedini posrednik izmedju onoga maloga sela i ostaloga, velikoga, kulturnoga svijeta.

— — — — — — — — — — — — — — —

Bijaše već nastala jesen.

Kriva sjedi u hladu za gomilom, kosa joj je raščupana, lice nečisto i ruho poderano.

Dva su tri sata preko podne. Sunce priždilo, da kamen sprži, a po zraku sijevkaju svijetlice. Zemlja zjapi za kišom, trava se posušila, a podno puta dozrijeva groždje i smokve zijevaju. Na nebu nema oblačka, koliko bi dlanom pokrio, a u daljini se izmiješalo u magličavoj bjelini nebo i more.

Kriva sjedi i plete čarapu. Na jednom ostavi čarapu na kamen, pa se ispravi i uzdahnu. Za njom veknu koza. Tada Kriva ustane i popne se navrh gomile, te pogleda unaokolo. Nikoga!

Kriva uzme kamen, te strči niz gomilu.

Koza je ležala privezana dugačkim konopom o maslinu. Netom vidje Krivu na gomili, koza ustade, te stade mahnito trčati oko masline. Konop se zavije sasvijem, a koza izmorena padne na prednje noge i prigne glavu u travu.

Tada se Kriva polako primakne do koze, klekne

pred njom, te je udaraše kamenom po glavi, medju rogove.

Koza je mirno primala udarce, kao naviknuta. A Kriva je svaki udarac pratila hripnjom, ponavljajući:

— Nà, nà, nà.

Kozi poklekoše i stražnje noge. Kriva ustade, baci kamen i časkom gledaše na kozu, koja je pred njom ležala zamantrana.

Na to Kriva kimne glavom i reče:

— Tko je mene tebi poklonio? — i otide u hlad, obazirući se na kozu.

Zatim opet sjedne i uzme čarapu. Koza se polako razabere, odvije se i gledaše na Krivu, kimajući svojom bradatom glavom.

To je sad bila jedina zabava Krivoj od one srijede, kad se našla s Tomom poštarom.

Kriva ne zalazi više u šumu, nego se drži puta i to sve bliže mora. Zorom sjeda na kamen, pa gleda, kako se pod mistralom more kostruši, a vjetar po njemu razvija duge i tamne sjene.

Gledajući tako niz more, osjetila je jednom, kako je težak njezin život. Poželi za društvom, u kojem bi se nju zvalo krštenijem imenom, a ne: Kriva, i razgovaralo se s njom kao s drugim djevojkama.

Zatim pomisli na Tomu. Ona bi htjela da uza nj sjedne i da mu pripovijeda što, a on neka je sluša i ne dira u nju rukama. Svake je srijede i subote čekala Tomu kraj puta, a netom bi ga iz daleka opazila, sakrivala se za maslinu, dok on ne prodje. Kako je onda kucalo njezino srce! Bojala se, da o tome ne

obaznadu u selu. Zato se često primicala k seljacima, da čuje o čemu govore.

Jedne večeri zovne tetku, te joj prišapne, da je govorila s poštarom Tomom. Obećao je, da će je uzeti. Tetka udari u smijeh; ali kad joj Kriva to ozbiljno potvrdi, tetka pomisli, da joj se muti u glavi.

Sutradan u veče Kriva je sjedala na škrinji, držeći u skutu tanjur. Domaći sjedahu za stolom, pogledajući ispod oka na Krivu.

Ne prodje dugo, pa se kroz selo zucnu, da se Krivoj miješa.

Jedno veče reče neka žena Krivoj, neka je probudi u jutro.

— A tko mene budi? — otrese se na nju Kriva. Žena otide govoreći na glas:

— Luda je, luda je.

A Kriva mišljaše sama sobom:

— Zašto mi je kazala, da sam luda?

I da pokaže, da nije luda, svako je veče prilazila k težacima, te nepozvana i nepitana pripovijedala, što je onaj dan vidjela.

— Vidjela sam zmiju, a pred njom jedan lješnjak. Ja se primakni polako, te joj ga ugrabih ispred zuba. Evo ga!

Seljaci se pogledavahu ispod oka, omahujući rukom, kao da tjeraju muhu.

Drugi put im reče (a bila je jesen):

— Zaspala sam na gomili i snilo mi se mnogo jorgovana; a ja sam ga brala, brala, nijesam imala gdje da ga metnem.

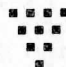
Jedno veče Kriva je veselo skakutala za kozom.

— Što si danas vidjela? — zapitaše je težaci. Kriva zamahne rukama, pa se nasmije i povikne:

— Vidjela sam, vidjela sam majku. A ona mi je rekla: Ljubice, moja mezimice.

U taj se čas koza stade okretati oko sebe. Težaci udariše u smijeh.

I Kriva se okretala.

Dosito Dingo Ennd 1/7. 1915.

SADRŽAJ:

